

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Asja Šerić

Vrednostne pozicije o poraščenosti manekenk na Instagramu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2020

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Asja Šerić

Mentor: izr. prof. dr. Ilija Tomanić Trivundža

Vrednostne pozicije o poraščenosti manekenk na Instagramu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2020

Zahvala

Rada bi se zahvalila mentorju, izr. prof. dr. Iliji Tomaniću Trivundži za mentorstvo in strokovno pomoč pri pisanju diplomskega dela.

Iskrena hvala družini, še posebej dragima staršema, ki sta mi ves čas študija, še posebej med nastajanjem diplomskega dela, potrpežljivo stala ob strani. Vidva sta moj največji vzor in brez vaju mi naloga zagotovo ne bi uspela.

Hvala tudi vsem ženskam, ki bogatijo moje življenje in katerih izkušnje so mi bile v navdih pri pisanju diplomskega dela.

Vrednostne pozicije o poraščenosti manekenk na Instagramu

Od konca 20. stoletja naprej se v zahodni družbi pojavljajo nove oblike politično izpraznjenih feminističnih razmišljanj, skupno poimenovanih post-feminizmi, kjer so v ospredje postavljene vrednote individualizma, potrošništva in užitka. Ženska je predstavljena kot avtonomna in opolnomočena ter sposobna sprejemati lastne odločitve glede različnih vidikov njenega življenja. Eden izmed teh je tudi odločitev o poraščenosti. Norma neporaščenosti žensk preveva večji del zahodne kulture, je prevladujoči lepotni ideal, ki s seboj pripelje tudi seksistične ideologije. Cilj diplomskega dela je s pomočjo kvalitativne multimodalne in kritične analize diskurza raziskati pomene specifičnega primera prikazovanja poraščenosti manekenke, kot predstavnice utelešenih lepotnih idealov, na Instagramu. Raziskane so tudi vrednostne pozicije v komentarjih kot odgovor na objavljeno fotografijo. Glavne ugotovitve so, da je neporaščenost žensk eden izmed načinov opredelitve ženskega telesa kot nesprejemljivega v svoji naravni obliki ter da manekenka objavljeno fotografijo objavi v imenu feminizma, a je ta izpraznjen političnega naboja in je v resnici zastavljen znotraj post-feminističnih in patriarhalnih okvirjev. V nekaterih komentarjih je mogoče zaznati seksizem, v drugih pa post-feministično retoriko. Opravljena analiza kaže, da živimo v času spolne neenakopravnosti, čeprav post-feminizem pravi, da je enakopravnost žensk in moških dosežena. Analiza kaže, da so tradicionalne ideologije spola v zahodni družbi prisotne in se tudi reproducirajo skozi uporabljen jezik.

Ključne besede: (post)feminizem, poraščenost, lepotni ideali, ideologija, kritična analiza.

Value Judgements of Hairiness of Models on Instagram

From the end of the 20th century onwards, new forms of politically emptied feminist thinking, collectively called postfeminisms, have emerged in Western society, with the values of individualism, consumerism, and pleasure at the forefront. A woman is presented as autonomous and empowered and able to make her own decisions about various aspects of her life. One of these is also the decision to grow body hair. The norm of women's hairlessness pervades much of Western culture; it is the predominant beauty ideal, which also brings with it sexist ideologies. The diploma thesis aims to use qualitative multimodal and critical discourse analysis to explore the meanings of a specific example of showing the hairiness of a model as a representative of embodied beauty ideals on Instagram. Value judgements in the comments in response to the published photo are also explored. The main findings are that women's hairlessness is one way of defining the female body as unacceptable in its natural form and that the model posted the photo in the name of feminism, but it is devoid of political charge and is set within postfeminist and patriarchal frameworks. Sexism can be detected in some comments and postfeminist rhetoric in others. The analysis shows that we live in a time of gender inequality, although postfeminism says that equality between women and men has been achieved. The analysis shows that traditional gender ideologies are present in Western society and are also reproduced through the language used.

Keywords: (post)feminism, hairiness, beauty ideals, ideology, critical analysis.

Kazalo

1	Uvod.....	7
2	Feminizem in post-feminizem.....	11
2.1	Razvoj feministične politike.....	11
2.2	Ustvarjanje spola.....	14
2.3	Post-feministična kultura in komodifikacija feminizma.....	15
2.4	Post-feministični diskurzi.....	19
3	Lepotni ideali in zvezdnitvo v post-feministični popularni kulturi.....	21
3.1	Sodobne reprezentacije zvezdnic.....	21
3.2	Telo manekenk kot telesni kapital.....	22
4	Ženska poraščenost.....	24
4.1	Gnus nad poraščenim ženskim telesom.....	25
4.2	Ženska poraščenost v kontekstu post-feminizma.....	26
5	Empirični del.....	28
5.1	Uvod.....	28
5.2	Opredelitev kritične analize diskurza (KAD).....	33
5.3	Feministična kritična analiza diskurza (FKAD).....	37
5.4	Multimodalna kritična analiza (po Machin in Mayr).....	41
6	Analiza in rezultati.....	43
6.1	Multimodalna kritična analiza fotografije in podpisa fotografije.....	43
6.2	Kritična analiza eseja.....	47
6.2.1	Premik od spolne objektivizacije v spolno subjektivizacijo.....	48
6.2.2	Individualizem, možnost izbire in opolnomočenje kot primarna pot do neodvisnosti in svobode žensk.....	48
6.3	Vrednostne pozicije v komentarjih.....	50
6.3.1	Gnus nad poraščenostjo.....	50
6.3.2	Ustvarjanje spola.....	52
6.3.3	Seksizem.....	53
6.3.4	Retorika izbire.....	54
6.3.5	Opolnomočenje, spolna osvoboditev.....	55
6.3.6	Kritika post-feminizma.....	55
7	Zaključek.....	57

8	Viri	60
	Priloge	69
	Priloga A: Citirani Instagram komentarji v angleščini	69

1 Uvod

»Some women being empowered does not prove the patriarchy is dead. It proves that some of us are lucky.«

Roxane Gay, *Bad Feminist*

Kaj je feminizem? Kdo je feminist ali feministka? Kako razumemo besedo feminizem skozi zgodovino? Skozi različne kulture? S takimi in podobnimi vprašanji se aktivisti v sodobnih ženskih gibanjih, akademiki, novinarji in laiki ukvarjajo skoraj vsak dan. »Zdi se, kot da ima vsak posameznik lasten odgovor na to vprašanje in vsak odgovor je prežet s političnim in čustvenim nabojem,« pojasnjuje Offen (1988, str. 119). Številnim ljudem v in izven akademskih voda izraz feminizem vzbuja polemiko in pri nekaterih celo strah (Offen, 1988). McBride in Mazur (2008) opažata, da je beseda feminizem nabita z neprijetno konotacijo. »Nekateri neradi definirajo besedo feminizem, saj se bojijo, da bodo zaradi svojih prizadevanj označeni kot etnocentrični ali hegemonski, zlasti pri preučevanju feminističnih vprašanj v različnih nacionalnih in kulturnih okoliščinah.« (McBride in Mazur, 2008, str. 219). Beseda feminizem ter razprava okoli nje in njene razlage se nadaljujeta tudi z vprašanjem, ali sploh lahko obstaja znanstvena definicija feminizma, ki jo znanstveniki in akademiki lahko uporabljajo v različnih časovnih in prostorskih kontekstih ali pa je feminizem le to, kar si vsak posameznik sam predstavlja.

»Beseda feminizem je bila skovana v Franciji v 80. letih 19. stoletja, kot beseda *féminisme*. V naslednjih 10 letih se je izraz razširil po evropskih državah, do leta 1910 pa se je razširil tudi po Severni in Južni Ameriki. Izraz združuje francosko besedo za žensko, *femme*, in končnico *-isme*, ki se je nanašala na družbeno gibanje ali politično ideologijo« (Freedman, 2002, str. 3). Prvotni pomen feminizma naj bi se torej nanašal na družbenopolitično gibanje, povezano z ženskami in njihovo ekonomsko, družbeno in politično enakopravnostjo moškimi. To je izhodišče, da lahko nadaljujemo.

Od konca 20. stoletja naprej se pojavljajo nove oblike feminističnih razmišljanj, kjer so v ospredju vrednote individualizma, potrošništva in užitka. Tem miselnostim skupno pravimo post-feminizmi. Če ima beseda feminizem dandanes negativen prizvok, je s post-feminizmom drugače. Popularna kultura je izraz post-feminizem vzela za svojega, zato ga je mogoče opaziti

v skoraj vseh (spletnih) medijskih okoljih, kjer je predstavljen kot nekaj pozitivnega in nekaj, k čemur bi morali stremeti vsi.

V resnici so v post-feministični kulturi, kot jo poimenujejo nekatere avtorice (Lazar, McDermott, Tasker in Negra, Riordan), beseda feminizem in z njim povezani koncepti izpraznjeni svojega političnega naboja in uporabljeni le za to, da pomagajo majhni kopici ljudi pri njihovem utrjevanju moči in denarja, ne da bi kar koli prispevali k spremembi na družbeni ravni. Tako vrsto 'feminizma' je nemogoče uporabiti za doseganje resnične 'proženske' prihodnosti, ki bi izboljšala življenja vseh žensk, ne le izbrane peščice. Ne le to, tak 'feminizem' to vizijo otežuje in spodkopava. Prizadeva si za napredek, vendar v resnici prispeva le k ohranjanju in opravičevanju patriarhalnih idealov in kapitalizma.

Raziskovanje tem, povezanih s post-feminizmom in post-feministično kulturo, zaradi svoje narave torej zahteva kritični pristop. Post-feministične ideološke pozicije so v popularni kulturi pogosto uporabljene in izrabljene na način, da na prvi pogled delujejo kot aktivistične, pa to v resnici niso. Še posebej na družbenih medijih, ki uporabnikom predstavljajo kanal izražanja lastnih prepričanj in mnenj, pogosto zasledimo post-feministična sporočila v različnih oblikah (besedilo, fotografije, video ...). Med drugim se na družbenih medijih reproducirajo ideje o lepotnih idealih v določenem časovnem in kulturnem kontekstu, pa tudi ideje o tem, kaj je ženstveno in kaj ni.

Eden izmed trendov, ki ga lahko označimo kot post-feminističnega (kar bom orisala v nadaljevanju), je neodstranjevanje dlak pri ženskah in razkazovanje lastne poraščenosti na družbenih medijih. Ženska neporaščenost predstavlja družbeno normo, ki preveva večji del kulture zahodnega sveta in s seboj občasno vleče seksistične ideologije. Norma ženske neporaščenosti je le eden izmed vidikov patriarhalnih pogledov o tem, kaj pomeni biti ženstvena, in eden od načinov spodbujanja neoliberalne ideje, da žensko telo v svoji naravni obliki ni zadostno in ga mora ženska spremeniti, če želi, da jo družba sprejeme. Odstranjevanje ali neodstranjevanje dlak pri ženskah je čustveno in kulturo nabita praksa, vredna podrobnejšega analiziranja. Zanimiva je z vidika zvezdnic in tudi manekenk, ki morajo zaradi narave svojega dela slediti lepotnim idealom družbe. Še posebej manekenke so kot predstavnice utelešenega lepotnega ideala zahodne družbe ves čas postavljene pod drobnogled in njihovo odstopanje od lepotnih trendov lahko vodi v družbeno obsojanje. Z objavo poraščene fotografije, in kljub zavedanju, da lahko ob tem pride do neodobravanja javnosti, želi manekenka morda nekaj sporočiti.

Za podrobnejše raziskovanje sem izbrala primer manekenke Emily Ratajkowski, ki je 8. avgusta 2019 objavila lastno poraščeno fotografijo na Instagram. Enaka fotografija je bila objavljena tudi na Instagram profil modne revije Harper's Bazaar ZDA, ki je bolj tradicionalen medij. Z objavo fotografije je revija Harper's Bazaar debati o normi neporaščenosti podelila legitimnost in omogočila prostor za dialog. Hkrati je ob fotografiji Ratajkowski napisala še osebni esej na temo ženske identitete, seksualnosti in možnosti izbire. Fotografija se mi je zdela zanimiva za analizo, saj sem po hitrem pregledu manekenkinega Instagram profila ugotovila, da lastne poraščenosti ne objavlja pogosto, ravno nasprotno, na večini svojih fotografij je očitno, da je popolnoma neporaščena. Ker predpostavljam, da imajo tako poraščena fotografija kot podpis fotografije in tudi pripadajoči esej določen, ne tako očiten pomen, sem se odločila to raziskati.

Najprej bom v teoretičnem delu diplomskega dela orisala razvoj feminističnih politik ter kako so pripeljale do razvoja t. i. post-feministične kulture in diskurzov, povezanih z njim. Sledi sklop, kjer bom predstavila ključne ideje, povezane z lepotnimi ideali in zvezdništvom v kontekstu post-feminizma. Zadnji večji teoretični sklop je vezan na žensko poraščenost. Predstavila bom kratek razvoj norme neporaščenosti, kaj za ženske pomeni, če se odločijo odstopiti od nje in na koncu tudi, kako je poraščenost povezana s post-feministično retoriko izbire.

V empiričnem delu diplomskega dela bom s pomočjo kvalitativne multimodalne in kritične analize diskurza konkretno raziskala pomen prikazovanja poraščenosti manekenke Ratajkowski na Instagramu v kontekstu post-feminizma in dela manekenk. Hkrati bom raziskala tudi vrednostne pozicije, ki se oblikujejo v komentarjih kot odgovor na objavljeno fotografijo poraščene manekenke. Skozi jezik se namreč lahko kažejo določene skrite ideološke pozicije, ki jih kvalitativna kritična analiza diskurza lahko razkrije. Konkretno bom odgovarjala na dve raziskovalni vprašanji:

RV1: Kakšne pomene ustvarja manekenka Emily Ratajkowski z objavo fotografije lastnega poraščene telesa na Instagram?

RV2: Kakšne vrednostne pozicije se oblikujejo v komentarjih na Instagramu poraščene manekenke Emily Ratajkowski?

V zaključku bom podala odgovore na raziskovalni vprašanji in pojasnila, na kakšen način se prevladujoča ideologija spola reproducira skozi uporabljen jezik in zakaj so tudi post-feministični ideali lahko problematični, čeprav se na prvi pogled morda ne zdi tako.

2 Feminizem in post-feminizem

2.1 Razvoj feministične politike

Beseda 'feminizem' v sodobnem času postaja vedno bolj izpodbijan izraz. Popularna kultura nam ves čas sporoča, da je 'feminizem' (tu je mišljen drugi val feminizma) mrtev, saj je boj za enakopravnost spola konec in so ženske postale zmagovalne. Hkrati so vrednote individualizma, potrošništva in užitka začele tvoriti temelj 'novega feminizma', to je t. i. post-feminizma (Lazar, 2009a).

Debat o današnjem feminizmu in feminizmu sodobnih družb ne moremo začeti, dokler se na kratko ne dotaknemo zgodovine nastanka feminizma. Freedman (2002, str. 1) pojasnjuje, da sta politike feminizma poganjala dva povezana zgodovinska prehoda. Prvič, porast kapitalizma, ki je zmotil starejše, recipročne odnose znotraj družin na način, ki je prvotno povečal gospodarske priložnosti moških in ženske določil kot njihove vzdrževane družinske člane. Drugič, nove politične teorije pravic posameznikov in predstavniške oblasti, ki so se razvijale ob razvoju kapitalizma, so v ospredje postavljale in tako prednjačile le moške. Feministična gibanja so kot odgovor na krivico ta neskladja označila za nepravilna in vztrajala pri pomenu ženskega gospodarskega prispevka in politični pravici žensk. »Tržna gospodarstva in demokratični sistemi, ki trenutno prevladujejo v svetu, ustvarjajo oboje: potrebo po feminizmu kot sredstva za njegovo vzdrževanje.« (Freedman, 2002, str. 1).

Po letu 1800 se je v Severni Ameriki in Evropi začelo stekanje kapitalizma, industrijske rasti, demokratične teorije in kritike socializma, kar je sprožilo začetek feminističnih politik. Ženske in njihovi moški zavezniki so se začeli zavzemati za enake izobraževalne, ekonomske in politične priložnosti. Ta boj se nadaljuje do danes. Prvo tako gibanje po navadi imenujemo *prvi val feminizma*¹, ki je trajal med letoma 1850 in 1920 in je ženskam prinesel volilno pravico (Mann in Huffman, 2005), do leta 1900 pa je napredovalo do območij Latinske Amerike, Bližnjega vzhoda in Azije (Freedman, 2002, str. 17)

¹ Poimenovanje feminističnih gibanj z izrazom 'val' je pogosto kritizirano. Ta način pripovedovanja različnih zgodb feminističnih gibanj je namreč zelo zahodnocentričen, zastira heterogenost vsakega 'vala' in zastira vse druge vrste aktivizma, kolektivnih akcij in tudi prikritih dejanj, ki ne sodijo oziroma ne pašejo v omenjene 'valove'. Poleg tega je treba opozoriti, da metafora 'valov' kaže na skupne teme, ki združujejo vsak val, kar pogosto zasenči raznolikosti konkurenčnih feminizmov, ki obstajajo. Govorimo predvsem o prispevkih bolj radikalnih skupin in marginaliziranih posameznikov v vsakem valu. V diplomskem delu je uporabljen pristop valov, saj ponazarja obstoj množičnih feminističnih gibanj (Mann in Huffman, 2005).

Prvi val feminizma je prvo trajno in sofisticirano feministično gibanje, ki se je raztezalo čez tri generacije. Večina feministk in feministov tega časa se ni ukvarjala z vprašanji, povezanimi z raso in družbenim razredom, prav tako se je prvi val oddaljil od gibanj za svobodo od rasnega in ekonomskega zatiranja. Kontekst ženskih gibanj v tem času se je močno razlikoval glede na državo, zato so se tudi njihovi cilji precej razlikovali med seboj. Temeljni cilj vseh gibanj je bil, da je ženskam dovoljeno, da si postavijo lastne cilje in imajo možnost nadzorovati svoje življenje (LeGates, 2001, str. 197–200). Težave, navadno povezane s feminizmom prvega vala, odsevajo pomembnost lastnine in družbenega statusa in ne toliko rasnega boja ali ekonomskega preživetja. Feministke so zakone, ki so njihovim možem omogočali nadzor nad ženino lastnino, zakone, ki so ženskam zanižali dostop do izobrazbe in služb in ki so omogočali njihovim možem, da postanejo zakoniti skrbniki svojih žen, prepoznale kot glavno oviro pri doseganju lastne odločnosti. Posledica je bila serija kampanj, s katerimi so ciljale na omenjene nepravilnosti. Feministke tega časa je združevala predanost, da prevzamejo nadzor nad svojim življenjem, vplivajo na družbo in tako razbijejo oprijem patriarhata, kot so ga doživljale (LeGates, 2001, str. 201–202). Doseganje volilne pravice je bil zanje prvi korak pri tem.

Prvi val feminizma se je osredotočal predvsem na pravice belopolnih žensk. Spol v tem času ni bil razumljen kot družbeno konstruiran, prav tako spolne vloge niso bile razumljene kot seksistične. Osredotočali so se le na biološki vidik spola, kar pomeni, da je biologija edini pogoj, da je ženska obravnavana kot ženska in moški kot moški (Hughes, 2002).

V večini evropskih držav je bila splošna volilna pravica za moške uvedena v drugi polovici 19. stoletja, do leta 1920 pa je bila uvedena tudi v vseh zahodnoevropskih državah. Z volilno pravico za ženske je bilo drugače. Boj za žensko volilno pravico v ZDA sega v leto 1848, ko se je zgodil prvi shod za enakopravne pravice žensk v zvezni državi New York. Boj je trajal 72 let, vse dokler niso leta 1920 pridobile volilne pravice (LeGates, 2001, str. 238).

V Veliki Britaniji se je gibanje za žensko volilno pravico in enakopravnost začelo leta 1866. Tega leta je britanski filozof John Stuart Mill parlamentu predlagal prvo peticijo za volilno pravico žensk. Sufražetke (pripadnice gibanj za volilne pravice žensk) so v Veliki Britaniji polno volilno pravico za ženske dosegle šele leta 1928 (LeGates, 2001, str. 238). Največji razpon boja za volilne pravice žensk se je zgodil v Franciji, kjer se je prvi poziv za volilno pravico žensk zgodil že pred francosko revolucijo, leta 1787, dosežen pa je bil leta 1944. Tudi v Švici je boj trajal precej dolgo in tudi pozno, in sicer od leta 1909 do 1971 (LeGates, 2001, str. 238). Pravimo, da se je z dosežkom volilne pravice za ženske prvi val feminizma zaključil.

Med letoma 1960 in 1980 se je oblikoval t. i. *drugi val feminizma*, ki je izhajal iz idej prvega vala. V tem času se je val še naprej ukvarjal z doseganjem političnih in reproduktivnih pravic. Poleg tega je v tem času že prišlo do razumevanja spola kot strukture moči v družbi. Drugi val naj bi sprožila knjiga avtorice Betty Friedan z naslovom *The Feminine Mystique*, v kateri prepoznava globoko neugodje in težavo med svojimi vrstnicami, ki temelji na neskladju med ženskim lastnim občutkom za svoje potrebe in potencialom v življenju ter ženstvenimi vlogami žene in matere, v katere jih je izročila njihova družba. Friedan je trdila, da ženske živijo laž in so se vdale ter sprejele življenje, ki jih omejuje in jim preprečuje razvoj in doseganje lastnega polnega potenciala (Bowden in Mummery, 2009, str. 13).

Ta pogled je bil kasneje precej kritiziran, saj je bil omejen na izkušnje točno določenih žensk (belopolnih žensk srednjega razreda), medtem ko je izkušnje drugih izključeval. Kljub temu je imelo to delo pomembno vlogo pri popularizaciji t. i. liberalnega feminizma, ki se je začel širiti po celem svetu (Bowden in Mummery, 2009, str. 16). Kate Millet je imela prav tako pomemben prispevek v času drugega vala, s svojim esejem *Sexual Politics*, ki ga je napisala leta 1968. V eseju predlaga analizo novega razumevanja razmerij moči med moškimi in ženskami. Na odnose med moškimi in ženskami gleda kot na enega temeljnih odnosov moči v naši družbi, ki oblikuje vsak družbeni kontekst (Millet, 1968). Millet (1968) predlaga novo razlago, kaj pomeni 'politika' in 'politično', s čimer poimenuje »strukturirane odnose moči, celoten dogovor, v katerem nad eno skupino ljudi vlada druga, kjer je ena skupina prevladujoča, druga pa podrejena« (Millet, 1968, str. 1). Prepozna težavo patriarhalne družbe in ženske podrejenosti, ki izvira iz patriarhata. Ko začnemo obravnavati patriarhat kot temeljno strukturo moči v naši družbi, se začnemo zavedati, da mora biti tudi sprememba radikalna, da bi kar koli sploh dosegla.

Izraz feminizem in politika, ki ga predstavlja, se nenehno spreminjata glede na to, kako se odzivi moških in žensk iz različnih kultur razvijajo. Težko govorimo le o eni vrsti feminizma, saj so se ženske politike organsko razvijale v izjemno raznolikih okoljih (Freedman, 2002, str. 17). Freedman (prav tam) pojasnjuje, da je zato bolj primeren množinski izraz *feminizmi*, ki ta pojav lažje opiše. Medtem ko si mednarodni feminizmi delijo prepričanje, da si ženske zaslužijo enakopravne človekove pravice, Freedman (prav tam) opaža, da se pogosto razhajajo v svojih poudarkih. Nekateri feminizmi se osredotočajo izključno na ženske, spet drugi prepoznajo zapletene povezave z rasno, razredno in religijsko politiko. Kljub razlikam se je večina zahodnih feministk čez čas naučila, da sta globalna ekonomska in politična pravičnost predpogoj za zagotovitev ženskih pravic (prav tam).

Večina feminističnih gibanj je na svoji poti naletela na upiranje in nasprotovanje, vključno z nasprotovanjem v vsakem obdobju, ko so ženske pridobile javno avtoriteto (Freedman, 2002, str. 18). Vzrok za večino nasprotovanja leži v želji ohranjanja patriarhata (Kulcsár, 2011). Kljub temu lahko na začetku 20. stoletja v večjem delu sveta najdemo zgodovinske pogoje, ki spodbujajo feminizem. Poleg tega se še danes pojavljajo nove oblike feminističnih in ženskih gibanj, ki spodbujajo pogovore o enakopravnosti (Freedman, 2002).

2.2 Ustvarjanje spola

Vprašanje kategorije spola ter razlikovanje med biološkim (ang. *sex*) in družbenim spolom (ang. *gender*) ni samoumevno sprejeto, ampak je del debat v feminističnih študijah. O tem je prva pisala Simone de Beauvoir (1949/2011) v svojem delu iz leta 1949 *Drugi spol*, kjer je zapisala: »Ženska se ne rodi: ženska to postane.« (de Beauvoir, 1949/2011, str. 283). Gre za družbeno konstruktivistični pogled, ki se je prvič začel uveljavljati v 50. letih prejšnjega stoletja ter spola in spolnih neenakosti ne razume kot naravnih in nespremenljivih. Biološki spol se torej nanaša na biološke razlike med žensko in moškim, ki so vidne razlike v genitalijah in s tem povezane razlike v reprodukcijskih funkcijah. Družbeni spol je stvar kulture in se nanaša na družbeno klasifikacijo 'ženstvenosti' in 'moškosti' (Oakley, 1972, str. 18).

S pristopom 'ustvarjanja spola', kot sta to naredila West in Zimmerman (1987), spola ne obravnavamo kot dihotomne spremenljivke (moški-ženska), ampak kot teoretski konstrukt, »ki presega statični pristop teorije spolnih vlog s tematizacijo relacijskega, dinamičnega in normativnega vidika spola« (West in Zimmerman, 1987, v Šadl, 2018, str. 11). West in Zimmerman (1987, str. 126) družbeni spol razumeta kot »rutinske, metodične in ponavljajoče se dosežke« in trdita, da 'ustvarjanje spola' opravljajo tako ženske kot moški. Ustvarjanje spola vključuje »zapletene družbeno vodene, zaznavne, interaktivne in mikropolitичne dejavnosti, ki izrazom, kot je ženska ali moška narava, dajejo določene namene« (West in Zimmerman, 1987, str. 126). Pravita, da je spol nekaj, kar človek doseže, je situacijsko izvajanje in je posledica interakcije. To pomeni, da posamezniki 'ustvarjajo' spol, vendar je to dejanje situacijsko in izvedeno v družbenih situacijah in interakcijah z drugimi (West in Zimmerman, 1987, str. 126). Šadlova (2018, str. 11) pojasni, da »udeleženci interakcij v luči normativnih pričakovanj nenehno producirajo spolne identitete in skladno s pripisano spolno kategorijo sledijo dominantnim spolnim normam ter izvajajo spolno primerna vedenja, pri čemer jih usmerjata anticipacija ocen drugih in odgovornost za spolno (ne)primerno vedenje«. Ustvarjanje spola

torej pomeni, da posameznik izvaja vedenje, s katerim se opredeli kot moški ali ženska v očeh drugih. Ustvarjanje spola se v tem smislu ves čas spreminja glede na kontekst in čas in ima le performativno vlogo (Šadl, 2018, str. 11).

Ustvarjanje spola pomeni ustvarjanje razlik med dekleti in fanti ter ženskami in moškimi, razlik, ki niso naravne ali biološke. Nekateri dogodki so organizirani tako, da rutinsko prikazujejo in praznujejo vedenja, ki so konvencionalno povezana z eno ali drugo spolno kategorijo. V takih situacijah vsakdo pozna svoje mesto in ve, kako se mora v interakcijah obnašati. Če posameznik, ki je identificiran kot pripadnik ene spolne kategorije, sodeluje v vedenju, ki je običajno povezano z drugo spolno kategorijo, je rutinizacija izpodbijana (West in Zimmerman, 1987, str. 139). Šadlova (2018, str. 12) trdi, da »pristop ustvarjanja spola prikazuje konformnost z normami ter ohranjanje spolnih razlik in delitev«, poleg tega pa tudi pojasni, da »spol ne biva le v interakciji, ampak tudi v širšem regulatornem diskurzu«, kar pomeni, da je uprizarjanje spolnih identitet določeno z prevladujočimi diskurzi v družbi, kaj pomeni 'ženstvenost' ali 'moškost'.

Fahs (2011, str. 452) pojasnjuje, da »prakse spreminjanja ženskega telesa predstavljajo oprijemljivo manifestacijo načina, kako ženske ponotranjijo mehanizme družbenega nadzora.« Ženske ustvarjajo spol (West in Zimmerman, 1987) in spreminjajo svoje telo, ne le zaradi obvladovanja lastnih tesnob, ampak tudi zato, da obvladujejo pričakovanja drugih (Fahs, 2011, str. 452). Prakso odstranjevanja dlak pri ženskah (ki bo predstavljena v nadaljevanju) lahko obravnavamo kot en vidik ustvarjanja spola in doseganja tega, kar družba v tem trenutku razume kot »ženstveno« prakso. Odstopanje od te norme vodi v neodobravanje družbe in potencialno tudi izključitev.

2.3 Post-feministična kultura in komodifikacija feminizma

Post-feminizem (včasih poimenovan 'tretji val feminizma'²) zajema nabor predpostavk, ki so zelo široko razširjene v popularnih medijskih oblikah in imajo opraviti z 'zastarelostjo' drugega

² Tretji val feminizma pogosto enačimo z besedo post-feminizem. Besedi se sicer prepletata in imata nekatere skupne pomene, vendar med njima obstaja tudi 'razlika', ki jo je vredno omeniti. Razloženo na zelo preprost način se beseda post-feminizem nanaša na prepričanje, da je bila enakopravnost spolov dosežena, zaradi česar se moramo osredotočiti in poskušati rešiti drugačne vrste težav, predvsem v obliki spolne osvoboditve in opolnomočenja žensk. Izraz tretji val feminizma se nanaša na gibanja mlajših generacij, ki so zaradi generacijskih razlik med njimi in drugim valom zaznale potrebo po novem poimenovanju vseh vrst aktivizma za enakopravnost, saj se zavedajo, da je pot do enakopravnosti še dolga, zato dajejo glas vsem vrstam zatiranja in zahtevajo konec. Oba omenjena koncepta sicer nista fiksna koncepta, ampak se spreminjata glede na potrebe, možnosti in kontekst

vala feminizma, pa naj bo ta domnevna zastarelost zgolj opažena, žalovana ali slavljena. Ključno je, da post-feminizem nakazuje na precej kompleksnejši odnos med kulturo, politiko in feminizmom (Tasker in Negra, 2007, str. 1).

Gill (2007, str. 147) definira post-feminizem kot vse debate o »transformacijah v feminizmih, medijski kulturi in njihovem vzajemnem odnosu«. Izraz nakazuje, da so bili cilji drugega vala doseženi, zato se moramo zdaj obrniti k novim, drugačnim ciljem, kot so spolna osvoboditev, 'opolnomočenje' žensk (razlaga post-feministične retorike sledi v nadaljevanju) in uspeh. Tudi v medijih je vedno pogostejša ideja, da feminizem ni več potreben, saj se je družba spremenila in je bila enakopravnost žensk dosežena (Kulcsár, 2011).

Koncept post-feminizma izvira iz Velike Britanije in ZDA. Izraz se je začel uporabljati v 80. letih 20. stoletja, razjasnil pa se je kasneje v 90. letih, ko je zasijal na področju popularne kulture in s procesi kulturne globalizacije prodril v druge dele sveta (Lazar, 2009a, str. 339). Neredko naletimo na predloge, da trenutno živimo v 'post-feminističnem trenutku' (Lazar, 2009a, str. 339). McDermott (2017, str. 49) pojasnjuje, da se je vpliv post-feminizma kot kulturno prevladujočega diskurza šele v zadnjem času začel kristalizirati, kar sovpada z medijskim preporodom številnih novih niti feminizma. To pomeni, da post-feminizem slavi osvoboditev žensk na drugačne načine kot prej, vendar je še vedno zajet s patriarhalnimi normami družbe. Lazar (2009a, str. 340) pojasnjuje, da so politike vezane na drugi val feminizma interpretirane kot 'minule'. Gledano nasploh, »post-feminizem govori jezik feminizma, vendar brez vlaganja v feministični aktivizem, kolektivizem, družbeno pravičnost in preobrazbo prevladujočega spolnega reda« (Lazar, 2009a, str. 340). Glavna razlika je torej, da post-feminizem ni vrsta aktivizma, zato govorimo bolj o post-feministični kulturi in ne toliko o politiki, ki je bila značilna za drugi val feminizma.

Natančna definicija post-feminizma je izmuzljiva, vendar koncept lahko prepoznamo po nekaterih predpostavkah, na katerih temelji. Za to, kar imenujemo 'post-feminizem' ali 'post-feministični diskurz' ali 'post-feministična kultura', je značilno, da so ženske bolj vidne in da se zanje predpostavlja, da so svobodne, avtonomne, osebno opolnomočene in neodvisne (Lazar, 2009a, str. 339–340). Tasker in Negra (2007, str. 2) pojasnjujeta, da post-feministična kultura deloma deluje tako, da »vključuje, domneva ali naturalizira nekatere vidike feminizma. Bistveno pa je tudi, da komodificira feminizem prek ženske figure kot opolnomočene potrošnice.« Post-feministična kultura zatorej poudarja izobraževalne in poklicne priložnosti za dekleta in ženske, svobodo izbire glede dela, družinskega življenja in starševstva ter fizično

in še posebej spolno opolnomočenje. Pri tem pozablja na dejstvo, da večina žensk plačano delo obravnava kot nujno življenjsko potrebo, in ne kot izbiro (Tasker in Negra, 2007, str. 2).

Riordan (2001, str. 281–284) opozarja, da sta koncepta avtonomije in opolnomočenja, ki se pogosto pojavljata v post-feministični kulturi, v feministični literaturi že dolgo prisotna in teoretizirana predvsem v smislu ženskega kolektivnega odpora, ne pa v smislu drugih vrst neodvisnega delovanja. V 90. letih sta koncepta začela prodirati v ameriški popularni diskurz. Težava se pojavlja predvsem z izrazom opolnomočenje, saj si ga je popularna kultura prisvojila. »Glavni problem je to, da se ženske lahko čutijo opolnomočene na individualni ravni, brez potrebe, da bi delovale na kolektivni ravni /.../. Retorika opolnomočenja v tem smislu prispeva k ponovnemu ubesedovanju prevladujočih patriarhalnih in kapitalističnih vrednot, vendar hkrati ne prispeva k prekinitvi ali spremembi odnosov moči,« pojasnjuje Riordan (2001, str. 282). Podobno razmišlja tudi McDermott (2017, str. 49) in pojasnjuje, da je ena izmed pomanjkljivosti post-feminizma, da pogoji uživanja in osvoboditve ostajajo opredeljeni in omejeni s patriarhalnimi vidiki ženske privlačnosti in zaželenosti. Post-feminizem se ne ukvarja toliko z vprašanji, kot je vprašanje enakopravnosti spolov, saj naj bi bilo to že doseženo. Post-feminizem je koncept, ki se ukvarja z vprašanji, vezanimi predvsem na srednji belopolti razred, zasidran pa je v potrošnji in potrošni kulturi (Tasker in Negra, 2007, str. 2).

Tasker in Negra (2007, str. 2) pripomnita, da med tem, ko nas feminizem izziva, da kritiziramo odnose moči, si predstavljamo svet na drugačen način, kot je, si zamislimo drugačne vzorce dela, življenja in prostega časa, post-feminizem na drugi strani uprizarja fantazije o obnovi in preoblikovanju, ki govorijo tudi o želji po spremembi. Post-feminizem je zaradi svojega ponavljanja skozi različne medije »postal dominantni diskurzivni sistem« (Tasker in Negra, 2007, str. 2). Svojo moč ustvarja in črpa iz retoričnega polja, ki ustvarja slogane, ki jih lahko uporabljamo za »izražanje vizij energičnega osebnega opolnomočenja« (Tasker in Negra, 2007, str. 2), kot je na primer izraz '*Girl Power*' (slo. 'Ženska moč' op. p.) ali '*My body my choice*' (slo. 'Moje telo, moja izbira' op. p.). Post-feministična retorika in opolnomočenje bi morala v posameznicah spodbujati občutek kolektivnega vpliva nad družbenimi okoliščinami, a se dogaja ravno nasprotno. Ker je izraz pogosto uporabljen v popularni kulturi, lahko retorika opolnomočenja nenamerno poviša posameznikov občutek upravičenosti (ang. *entitlement*), namesto da bi predstavljala izziv patriarhalnim in kapitalističnim strukturam (Riordan, 2001, str. 282). Retorika opolnomočenja je v tem smislu komodificirana, kar pomeni spremenjena ali obravnavana kot surovina. Posledično lahko sklepamo tudi, da je post-feminizem postal tako

populariziran, da se je naša družba prenehala spraševati o nekaterih ključnih vprašanjih, povezanih s problematičnostjo post-feminizma.

Še posebej je to vidno na primeru koncepta *Girl Power*, ki nakazuje, da bi morali kot družba bolj ceniti dekleta in tradicionalno dekliške dejavnosti, saj bi dekleta v tem primeru imela višjo samopodobo. Riordan (2001, str. 289) poudarja, da je bil ta koncept izpraznjen svojega pravega pomena in preoblikovan v oprijemljivo dobrino, ki jih razvedrilne korporacije kupujejo in prodajajo. Riordan (2001, str. 290) prikaže, zakaj je komodifikacija takih in podobnih konceptov problematična:

Ideja o spoštovanju deklet je spremenjena v valuto menjave ali blago, namenjeno 'opolnomočenju' deklet. V procesu preobrazbe oziroma komodifikacije je prvotni pomen opolnomočenja dekleta postal oslavljen tako, da vsem pomeni nekaj drugega. Posledica tega je, da se ideja 'girl power' na različne načine ponovno ubesedi in ugaja širokemu občinstvu. To razkriva, kako nasprotujoči-si tekstovni pomeni poveljujejo največjemu občinstvu ali potencialno največjemu dobičku.

S tega vidika je zanimiv tudi post-feministični slogan in diskurz 'Love your body' ('Ljubi svoje telo', v nadaljevanju LST). »Gre za na videz pozitivna, pritrdilna, feministično-prežeta medijska sporočila, ki so namenjena predvsem ženskam, in nas spodbujajo, da začnemo verjeti, da smo lepe, neverjetne. Opomnijo nas, da imamo 'moč', da določimo nova pravila lepote« (Gill in Elias, 2014, str. 180). Ta diskurz se je pojavil kot odgovor na nerealistične in škodljive lepotne ideale, ki so prisotni v naši družbi. Uporabljen je predvsem v oglaševanju, a tudi v tiskanih medijih in celo v resničnostni televiziji. Na prvi pogled se zdi, da LST diskurz prekine popolnoma normaliziran nadzor nad ženskimi telesi v popularni medijski kulturi (Gill in Elias, 2014, str. 180). Vendar Gill in Elias (2014, str. 180) ugotavljata, da je ta diskurz problematičen, saj ne predstavlja neposredne osvoboditve od lepotnih idealov. Ravno nasprotno, lahko sproži nove, škodljivejše oblike moči, ki povzročajo premik od telesnega v psihični nadzor. »Naše preučevanje diskurzov LST izpostavlja to, kar štejemo za izrazito post-feministično izreko seksizma, ki se razlikuje od prejšnjih modalitet« (Gill in Elias, 2014, str. 180). Čeprav se sprva LST diskurzi zdijo izjemno dobrodošli v družbi, kjer je lepota postala vrednota, Gill in Elias (2014) prikažeta, da so precej protislovnici.

Riordan (2011, str. 290) pravi, da če pogledamo z zgodovinskega vidika, so ženske in dekleta od nekdaj pridobivale družbeno moč glede na svoj zunanji videz in spolno privlačnost, kar je še posebej vidno v medijskih reprezentacijah deklet in žensk. Ženske v popularnih medijih skoraj nikoli niso prikazane, kot da dosega moč zaradi svojih sposobnosti ali inteligentnosti. Ženske dosežejo moč šele, ko uporabijo svoj zunanji videz in privlačnost. V 70. in 80. se je

drugi val feminizma med drugim ukvarjal tudi s tem in se boril proti takim sporočilom. Na drugi strani pa je post-feminizem začel ponovno sprejemati spolno privlačnost na drugačen način. Oblačenje spolno privlačnih oblačil in krašenje same sebe na tej točki ni več namenjeno moškemu pogledu. Vendar težava nastane, ko je spolna privlačnost uporabljena na način, ki ne spodkopava patriarhalnega pogleda, ampak ima celo korist glede na zgrajeno in komodificirano podobo ženske lepote (Riordan, 2011, str. 290), ki je že na začetku izključujoča, saj zajema le v tistem času prisotne lepote ideale, medtem ko druge pusti na cedilu.

Komodifikacija feminizma torej pomeni, da so beseda feminizem in z njim povezani koncepti izpraznjeni svojega političnega namena in uporabljeni le zato, da pomagajo le majhnemu številu ljudi pri njihovem nadaljnjemu utrjevanju lastne moči in denarja, ne da bi kar koli prispevali k spremembi na družbeni ravni. Tako vrsto 'feminizma' je nemogoče uporabiti za doseganje resnične 'proženske' prihodnosti, ki bi izboljšala življenje vseh žensk, ne le izbrane kopice. Ne le to, tak 'feminizem' to vizijo otežuje in spodkopava. Prizadeva si za napredek, vendar v resnici prispeva le k ohranjanju in opravičevanju patriarhalnih idealov in kapitalizma.

2.4 Post-feministični diskurzi

Kot sem že omenila, so bile tradicionalne medijske reprezentacije žensk pogosto kritizirane, saj so prikazovale ženske na stereotipne načine, kot pasivne ali kot spolne objekte, s poudarkom na njihovih družbenih vlogah kot gospodinje, bolj poredko pa tudi v javni sferi. Sodobni mediji po drugi strani prikazujejo ženske kot odločne in samostojne, poleg tega imajo ženske v post-feminističnih reprezentacijah močno prisotnost v javni sferi, a hkrati tudi samozavestno sprejemajo tipično 'ženstvene' prakse (Lazar, 2009b), kot so gospodinjenje, skrb zase, materinstvo, zanimanje za modo ...

Na splošno je za post-feministični diskurz značilno, da uporablja koncepte, ki bi jih lahko šteli za feministično mišljenje ali feministične poglede, vendar so ti pogledi iztrgani njihovega političnega izvora. Zgodil se je preskok iz spolne objektifikacije (ang. *objectification*) do spolne subjektivizacije (ang. *subjectification*), ko ženske smiselno sodelujejo v seksualizirani kulturi, ker je to njihova izbira (Evans in Riley, 2013, str. 270). Ženske v post-feministični popularni kulturi so pogosto prikazane kot izjemno uspešne, a hkrati obupano zaskrbljene glede svojih intimnih odnosov, nad katerimi nimajo nadzora ali zaradi katerih si prizadevajo za nenehno samoizboljševanje (Whelehan, 2010, str. 156). »Premik k spolni subjektivizaciji

sovpada z neoliberalnimi predstavami 'sebe-kot-projekta', katerega se izboljšuje s pomočjo potrošnih praks« (Evans in Riley, 2013, str. 270). To ustvarja kulturo samopreiskave, v kateri se ženske samonadzorujejo, samoopazujejo in samodisciplinirajo (Gill, 2015³; Ringrose in Walkerdine, 2008⁴, v Evans in Riley, 2013, str. 270).

V nasprotju s tradicionalnimi odnosi med spoloma, kjer so ženske delale na svojem telesu, da bi pritegnile potencialne moške partnerje, je novo post-feministično razmišljanje, da »ženske reproducirajo moške heteroseksualne fantazije, na podlagi domneve, da to ženska počne sama zase. V tem kontekstu so ženske spodbujane, da delajo na svojem telesu prek potrošništva in znotraj diskurzov« (Evans in Riley, 2013, str. 270). V post-feministični kulturi so ženske prevzele nadzor nad svojim telesom in spolno privlačnostjo ter se začele lepotičiti in prakticirati druga tradicionalno ženstvena dejanja zaradi sebe, svojega dobrega počutja in povečanja samozavesti.

Tudi post-feministični svet dela je navadno prikazan kot tak, ki ženskam sicer dovoljuje, da postanejo uspešne, vendar je v njem opaziti seksizem, ki ženskam predstavlja težave, ki jih morajo rešiti same ali s pomočjo svojih ženskih prijateljic (Whelehan, 2010, str. 156). »Lepota, moda in olepševanje ostajajo visoko cenjeni kot del nabora izjemno uspešne ženske. Post-feminizem zato enačimo s prekomerno potrošnjo, hkrati pa izraža občutke ženskih sposobnosti in opolnomočenja« (Whelehan, 2010, str. 156). Post-feminizem v popularni kulturi slavi potrošnjo znotraj ustaljenih patriarhalnih norm. Lazar (2009b, str. 373) je prepričana, da je post-feminizem izjemno kompleksno in celo protislovno diskurzivno področje, ki »usvaja tako feministične označevalce kot feministično zavračanje normativnih patriarhalnih praks« (Lazar, 2009b, str. 373). Kulcsár (2011) poudarja, da so mediji pogosto postavljeni kot eden glavnih vzrokov za nastanek post-feministične kulture, vendar so predvsem zmanjšali zapletenost feminizma le na tržni uspeh. Mediji so usmerjeni v dobiček in ne skrbijo za dejansko feministično politiko.

³ Gill, R. (2015). *Gender and the media*. Cambridge: Polity Press.

⁴ Ringrose, J. in Walkerdine, V. (2008). Regulating the Abject. *Feminist Media Studies*, 8(3), 227–246.
<http://dx.doi.org/10.1080/14680770802217279>

3 Lepotni ideali in zvezdnštvo v post-feministični popularni kulturi

3.1 Sodobne reprezentacije zvezdnic

Zvezdnška kultura, ki v sodobnem času nastaja v kontekstu post-feminizma, pretirano seksualizirane kulture, potrošništva in neoliberalizma, ima od nekdanj močan vpliv na spolne politike. »Spolne norme nastajajo v družbenoekonomskih in potrošniško-usmerjenih pogojih svojega časa. Skozi ponavljanje in z razvojem spolnih norm lahko zvezdnška kultura krepi in spreminja spolen prakse in pričakovanja« (Evans in Riley, 2013, str. 268). Evans in Riley (2013, str. 268–269) predstavita primer Madonne ter njenega individualizma in ikoničnega statusa v 80. letih, ki je bil povezan s strahom in prevzetnostjo, ki je v dobi AIDSa obkrožala spolnost. Madonna je bila ena izmed redkih zvezdnic, ki so »zaslužne za razbijanje tabujev in odkrivanje kulturne pripovedi vstopa in vpletenosti žensk v diskurze o spolnosti v 20. stoletju« (Dyer, 2004⁵, v Evans in Riley, 2013, str. 268). Zvezdnice torej že od nekdanj prispevajo k spreminjanju kulturnih praks in stališč do spola in spolnosti v družbi. Trenutne reprezentacije slavnih kažejo na obstoječe družbene napetosti v 21. stoletju, ko živimo v času »globalne (zahodnjaške) post-feministične seksualizirane kulture« (Evans in Riley, 2013, str. 269).

Evans in Riley (2013, str. 269) pojasnita, da je za reprezentacije sodobnih zvezdnic značilno, da utelešajo neprestano samozavest in hiperženstvenost (ang. *hyperfemininity*) ter nenehno pripravljeno in odkrito spolno privlačnost, ki je prikazana na prikrit in »fin« način, kar je v skladu s prej predstavljeno post-feministično tipologijo in kulturo. Znotraj te tipologije so v središču pozornosti ženske, ki so postale tako uspešne, da se vzdržijo oporekanja hegemonске moškosti. »Namesto tega so se usmerile v bolj tradicionalne oblike ženstvenosti, kjer so v družbenem kontekstu, v katerem se kaže, da feminizem ni več potreben, zasedle položaj spektakularno ženstvenih in heteroseksualnih potrošnic« (Evans in Riley, 2013, str. 269). Poleg tega je zvezdnštvo prepojeno s potrošno kulturo, v katero so vpleteni post-feministični diskurzi (Goldman in drugi, 1991⁶; Groeneveld, 2016⁷, v Evans in Riley, 2013, str. 269).

⁵ Dyer, R. (2004). *Heavenly bodies: film stars and society* (2nd ed.). London: Routledge.

⁶ Goldman, R., Heath, D. in Smith, S. L. (1991). Commodity feminism. *Critical Studies in Mass Communication*, 8(3), 333–351. <http://dx.doi.org/10.1080/15295039109366801>

⁷ Groeneveld, E. (2016). *Making feminist media: third-wave magazines on the cusp of the digital age*. Waterloo, Ontario: Wilfrid Laurier University Press.

V prejšnjem poglavju je bilo orisano ozadje novih kulturnih reprezentacij ženstvenosti, ki so se pojavile v post-feminizmu, neoliberalizmu in potrošniško naravnani seksualizirani kulturi. Evans in Riley (2013, str. 271) pojasnita, da so zvezdnice odličen kanal za predstavljanje tistih oblik upravljanja, kjer se od žensk pričakuje, da se nadzorujejo in samodisciplinirajo, saj jih ves čas spremljajo obsojajoči pogledi. Hkrati se morajo ves čas počutiti in tudi biti spolno privlačne ter to dosegati skozi neprestan nadzor in delo na svojem telesu, saj jim v nasprotnem primeru grozi huda kritika javnosti. Ta vzorec je sam sebi kontradiktoren, a vendar je značilen za post-feminizem (Gill, 2008, str. 442).

Zvezdnice torej utelešajo premik iz tradicionalne ženstvenosti v nove oblike ženstvenosti na način, da se zdi, da je novo pričakovanje vključevanja in nenehnega izvajanja potrošniško usmerjene spolne privlačnosti videti dosegljivo. Še več, Evans in Riley (2013, str. 271) trdita, da »zvezdniško utelešenje post-feminističnih idealov deluje, zato da krepí neoliberalno subjektivnost tako, da individualizira problem neenakih odnosov med spoloma in nadomeščanjem s prodajljivimi rešitvami«.

3.2 Telo manekenk kot telesni kapital

V kontekstu manekenk so sodobne reprezentacije post-feministične ženske še bolj očitne. Delo modnih manekenk je proces, za katerega avtorica Mears (2008, str. 429) pravi, da je »ženski telesni kapital transformiran v kulturni proizvod. Manekenke so pod strogim nadzorom medijev in javnosti, zaradi česar tudi same izvajajo moč same nad sabo in sledijo vsem trenutnim lepotnim normam.« Podobe modnih manekenk so že v preteklosti analizirale feministke in feministi, ki trdijo, da manekenke definirajo in krepijo 'idealizirano ženstvenost' (Barthel, 1988; Bartky, 1988; Bordo, 1993; Wolf, 2002). Manekenke so zaradi narave svojega dela ves čas postavljene pod drobnogled in tudi javnost spremlja vsak njihov korak. »So tipičen primer ženske splošne potrebe po discipliniranju svojega telesa v zasledovanju predpisane, a hkrati izmuzljive ženske podobe« (Mears, 2008, str. 430). Zaradi prehoda v post-feministično razmišljanje se je njihova izkušnja iz objektifikacije spremenila v subjektivizacijo in avtonomnost (Mears, 2008; Evans in Riley, 2013; Whelehan, 2010; Lazar, 2009b). Manekenke izkoristijo okolje subjektivnosti in v svoji objektifikaciji najdejo zadovoljstvo (Mears, 2008, str. 430).

Videz manekenk narekuje in širi ideje o popolni ženstvenosti. Modne podobe nam prikazujejo normativne ideale ženstvenosti, ki kritizirajo vse ženske, ki tega ideala ne dosežajo, še posebej ženske delovnega razreda in nebele ženske (Mears, 2011). Vendar je v modnem manekenstvu lepota izmuzljiva in spremenljiva, delno zaradi vedno naraščajočega in neprekinjenega priliva novih modnih manekenk, kar vodi do krajših karier manekenk nasploh (Neff, Wissinger in Zukin, 2005, str. 325). Manekenke se zavedajo, da so lahko zamenljive, kar v njih vzbuja pritisk, da se držijo estetskih standardov, ki jih postavlja modna industrija. Ker se modna industrija izjemno hitro spreminja, so tudi pričakovani lepotni standardi vedno višji, modni oblikovalci, stilisti in modni agenti pa postajajo vedno bolj kritični in zahtevni do manekenk (Holla, 2018, str. 3). Lepota je v tem kontekstu »premikajoča se tarča, dosežena le v določenih trenutkih« (Holla, 2018, str. 3).

Holla (2018, str. 69) trdi, da živimo v času estetizacije družbe. To je značilnost predvsem zahodnih družb in pomeni, da je telesna lepota osrednja za načine, kako ljudje ocenjujejo in presojujejo sami sebe in druge. Poleg tega nas modno manekenstvo uči, da lahko zunanji videz deluje kot kapital, ker lahko z njegovo pomočjo zaslužimo denar. Kulturni pomen zunanjega videza motivira ljudi, da se trudijo izboljšati svoj videz ter porabijo veliko časa in denarja za to, pa naj bo v obliki telesne vadbe, negovanja, diet, kozmetične kirurgije ... Proizvajalci hkrati zelo učinkovito prodajajo obljubo, da bomo z njihovimi izdelki postali lepši, vitkejši ali na videz mlajši. Vendar je kljub vsem pomožnim pripravkom lepota za nekatere še vedno nedosegljiva (Holla, 2018).

Feministične avtorice in avtorji zagovarjajo pogled, da so lepotni ideali družbeno konstruirani, še več, navezujejo se na nešteto oblik neenakopravnosti, še posebej med moškimi in ženskami. Bordo (1993) in Wolf (2002) pojasnjujeta, da so bile skozi zgodovino ženske vedno bolj ocenjevane glede na svoj videz kot moški. Poleg tega trdita, da so lepotni ideali strožji za ženske kot za moške. Govorita o mitu lepote, ki zatira ženske in ohranja spolne neenakosti. Terry, Braun, Jayamaha in Madden (2018, str. 273) govorijo o t. i. 'estetskem delu' (ang. *aesthetic labour*), ki ga ženske izvajajo, da bi se približale ženskemu lepotnemu idealu. Še več, estetsko delo je pogosto zasnovano kot bistveno pri ohranjanju ženstvenosti. Od mladih let naprej se ženske v večji meri kot moški posvečajo urejanju svojega telesa, čeprav so se ideali, kaj pomeni ženstvenost, čez čas spreminjali. V zadnjih desetletjih se ni spremenila le odsotnost dlak kot osrednja sestavina tega ideala (Herzig, 2015).

4 Ženska poraščenost

Neporaščenost je v zadnjih dveh desetletjih v zahodnem svetu za ženske postala norma. Ne le to, nekateri tudi menijo, da ima poraščenost skoraj status tabuja (Smelik, 2015). Poglejmo, kako je do tega prišlo. Normativni lepotni ideali ženskam tako rekoč narekujejo popolnoma brezdlako telo (Smelik, 2015, str. 234). Brezdlaki ideal je del večjega in širšega narekovanja, da so ženska telesa v svojem naravnem stanju nesprejemljiva in jih je zato treba spremeniti (Kwan in Trautner, 2009, str. 55). 'Naravno' je v tem kontekstu opredeljeno kot 'nenaravno' in obratno. Dlake na telesu so namreč tradicionalno označene kot umazane, živalske in odvečne (Hollander, 1993⁸; Lesnik-Oberstein, 2006⁹, v Smelik, 2015, str. 234), zato jih je treba odstranjevati, oziroma v primeru, da do odstranjevanja ni prišlo, vsaj skriti pred drugimi (ko ima ženska neobrite noge, nosi dolge hlače, da bi to zakrila).

Zahteva po odstranjevanju dlak se je začela slabo stoletje nazaj, vendar raziskave kažejo, da je v 21. stoletju praksa odstranjevanja dlak med ženskami različnih demografskih skupin v zahodnih državah zelo pogosta. Nekateri raziskovalci govorijo o številkah, ki se bližajo 99 % vseh žensk (Herzig, 2015; Toerien, Wilkinson in Choi, 2005). Raziskave celo kažejo, da si več kot 85 % žensk dlake odstranjuje na vsakodnevni ravni. Te navade naj bi tudi presegale etnične, rasne in regionalne meje (Herzig, 2015, str. 9–10). Zato ni čudno, da je odstranjevanje dlak postala dobičkonosna industrija, praksa odstranjevanja dlak pa vseprisotna v družbi in popularni kulturi. Nekateri se trendu odstranjevanja dlak vztrajno upirajo, spet drugi se nad neodstranjevanjem dlak zgražajo in ga ne odobravajo.

Kljub visokim stopnjam podrejanja neporaščenosti med zahodnimi ženskami je praksa še vedno pogosto predstavljena kot svobodna izbira (Braun, Tricklebank in Clarke, 2013; Li in Braun, 2017). Nekatere raziskave tudi kažejo, da ženske poročajo o nizkem vplivu družbenih pritiskov, ki bi omejevali njihovo avtonomnost. Izbiro drugih žensk vidijo kot omejeno, vendar svoje ne vidijo tako (Tiggemann in Hodgson, 2008; Tiggemann in Lewis, 2004).

Ženske na zahodu so z odstranjevanjem dlak s svojih pazduh začele okoli 1. svetovne vojne (Hope, 1982, str. 94). V ZDA je bila ta praksa še posebej močno oglaševana med letoma 1915

⁸ Hollander, A. (1993), *Seeing through Clothes*. Berkeley: California University Press.

⁹ Lesnik-Oberstein, K. (2006). *The last taboo: women and body hair*. Manchester, UK: Manchester University Press.

in 1945 kot del ustvarjanja točno določene ženstvenosti za belopolte ženske. Praktični razlog je tičal v razkazovanju vedno več kože, kar je bilo posledica sprememb v modi. Ženske se začele nositi vedno krajša krila in obleke, kopalke so začele kazati vedno več kože in dlake na nogah in pod pazduho so bile obravnavane kot grde, umazane, nepotrebne in nespodobne. Hope (1982, str. 98) trdi, da ni šlo za obsesijo s čistočo, ampak za to, da je bila neporaščenost označena kot ženstvena, poraščenost pa kot možata. Le žensko telo je bilo namreč označeno kot nečisto, v svojem naravnem poraščenem stanju, ne pa tudi moško. »Hkrati v tem kulturnem sistemu gladko žensko telo ne pomeni, da je ženstveno, ampak pomeni, da je 'otroško', medtem ko je moškost enačena z odraslostjo« (Hope, 1982, str. 99).

Neporaščeno telo je v zahodni kulturi postalo norma. Kot kaže, se večina žensk podreja tej normi. V potrošni kulturi imajo mediji vpliv na normativne lepotne ideale. »Sociološke študije poudarjajo, da je ideološki vpliv brezdlakega ideala del tistega socio-kulturnega sporočila, da ženska telesa niso sprejemljiva takšna, kot so« (Basow in Braman, 1998, str. 244). Čeprav imajo mediji precejšen vpliv na širjenje lepotnih idealov, za neporaščenost kot znak ženstvenosti obstajajo globlji razlogi za razširjenje tega pričakovanja. Smelik (2015, str. 237) razširi idejo feministične kritike normativnih lepotnih idealov v sodobni zahodni družbi in predlaga preiskovanje kulturnega ozadja teh norm ter strahov in želj, ki jih sprožijo.

4.1 Gnus nad poraščenim ženskim telesom

Poraščenost ženskega telesa se po navadi sreča z ogorčenjem in družbenim neodobravanjem. Leta 1999 se je na primer Julia Roberts udeležila rdeče preproge v Londonu in ljudje so opazili, da je pod pazduhami poraščena, kar je v medijih in v javnosti sprožilo ogorčenje. Fotografija je bila objavljena nešteto krat, tudi leta kasneje, po navadi jo je spremljal komentar neodobravanja.

Negativni občutki, povezani z žensko poraščenostjo, so prisotni tako pri ženskah kot pri moških (Basow in Braman, 1998). Smelik (2015, str. 240) pojasnjuje, da je gnus, povezan z žensko poraščenostjo, posledica tega, da družba svet organizira v jasne kategorije. Kar koli prestopi ali izziva meje kategorij, je obravnavano kot neprimerno ali ogabno. Poraščenost izziva nekatere družbene kategorije, na primer mejo med človekom in živaljo. Poraščenost grozi, da je človeško telo postavljeno preblizu kosmatim sesalcem, še posebej primatom, iz katerih so se

ljudje razvili (Smelik, 2015, str. 240). Kristeva¹⁰ (v Smelik, 2015, str. 240) trdi, da je asociacija na živali ena od grozečih miselnih podob, ki je odgovorna za prvotni občutek gnusa nad poraščenostjo, kar v ljudeh vzbudi občutek, da morajo med človekom in živaljo vzpostaviti mejo.

Druga meja, ki jo poraščenost vzpostavi ali izbriše, je meja med moškimi in ženskami. Moški so zaradi moškega hormona testosterona biološko bolj poraščeni kot ženske in moška poraščenost ne izzove enako negativnih reakcij kot ženska poraščenost (Tiggemann in Lewis, 2004). Smelik (2015, str. 240) sicer poudarja, da so spolne razlike, vezane na neporaščenost, zapletene, saj tudi vedno več moških redno odstranjuje dlake na delih svojih teles. To kaže, da sta se z obdelavo svojega telesa oba spola pripravljena nadzorovati in izboljšati samega sebe (Smelik, 2015, str. 240). Vendar imajo moški v tem kontekstu večjo izbiro (ne)odstranjevanja dlak kot ženske, pa tudi poraščenost je pri moških v večini sprejemljiva, včasih celo zaželena (Terry in drugi, 2018, str. 273).

Tretja meja označuje mejo med otroškostjo in odraslostjo, saj so otroci naravno neporaščeni, medtem ko je poraščenost sekundarna spolna značilnost dozorelih ljudi. Odstranjevanje dlak naredi odraslo telo videti mlajše. Skupaj z zahtevo po vitkosti se brezdlako telo uvršča v sodobni lepotni ideal 'vedno mladega' človeka, kar se tudi v modni industriji spodbuja z uvedbo vedno mlajših manekenk in manekenov (Smelik, 2015, str. 241). Skratka, doseganje brezdlakega telesa namerno odmika telo od naravnega v smer kulture in umetnega, telo je postavljeno pod nadzor v želji, da bi postalo popolno.

4.2 Ženska poraščenost v kontekstu post-feminizma

Praksa odstranjevanja dlak je tako normalizirana v zahodni družbi, da je prisotnost dlak na ženskem telesu tista, ki je vredna komentarja in ne obratno. V zadnjem času se pojavljajo gibanja za ohranjanje poraščenosti med mladimi ženskami, ki so deležna precejšnje medijske pozornosti. »To kaže na to, da neprožnost družbenih norm, ki se vrtijo okoli odstranjevanja dlak pri ženskah, ni nikoli bolj očitna kot takrat, ko je zlomljena. Reakcije na kršitve, še posebej, če gre za javne osebe, kot so igralko ali manekenke, so pogosto zelo ekstremne« (Terry in drugi, 2018, str. 273).

¹⁰ Kristeva, J. (1982). *Powers of Horror: An Essay on Abjection*. New York: Columbia University Press.

Izbira in prevzemanje individualne odgovornosti za odločitve, povezane z odstranjevanjem, dlak ostajata prevladujoč razlagalni okvir za lepotne prakse, s katerimi se ženske ukvarjajo (Stuart in Donaghue, 2012). To je skladno s širšim neoliberalnim in post-feminističnim diskurzom. Ženske so zaradi doseženih ciljev feminizma predstavljene kot popolnoma avtonomne, družba jih razume kot podjetniške, vase usmerjene in samotekmovalne v nenehnem izboljševanju samih sebe (Elias, Gill in Scharff, 2017; McRobbie, 2015).

Terry in drugi (2018, str. 275) pojasnijo, da so pri razlagi odstranjevanja dlak ženske navadno predstavljene na dva načina. Prvi način je, da so ženske predstavljene kot pasivne, kulturno ponavljajoče se, saj utelešajo in uresničujejo pričakovanja prevladujoče družbe. Drugi način pa je, da so ženske visoko avtonomne in sodelujejo v strogih lepotnih ritualih ter jih uporabljajo za svoje lastne namene in za doseganje določenih lastnih ciljev. »Take vrste upodobitve prezrejo priložnost za hkratno spoštovanje in odpor do družbenih norm, ki zajemajo nasprotno si subjektivnost« (Terry in drugi, 2018, str. 275).

Sodobna zahodna družba označi razlike med telesnimi praksami med moškimi in ženskami kot posledico osebne in svobodne izbire (Terry in drugi, 2018; Braun in drugi, 2013; Li in Braun, 2017; Stuart in Donaghue, 2012). Individualistična kulturna pravila in norme spodbujajo posameznike, da so v svojih odločitvah neodvisni od vpliva družbe. Možnost izbire je sestavni del post-feministične kulture. Vendar označevanje vedenja kot individualne izbire ne dopušča veliko možnosti za politični zagon (Terry in drugi, 2018, str. 288). Na retoriko izbire se opirajo tudi antifeministi, ki z njegovo pomočjo upravičujejo razlike v plačah med moškimi in ženskami, ali to, da so ženske primarne skrbnice otrok (Gill, 2016). Na ta način »napačna« izbira pade na ženske v obliki graje.

Terry in drugi (2018, str. 288) opažajo, da je upor ustaljenim praksam odstranjevanja dlak zelo težak, vendar se jim ravno upor zdi ključen pri doseganju kakršne koli spremembe, ko govorimo o ženskem videzu in povezavi tega z njeno identiteto. Prvi korak je lahko poudarjanje alternativnih možnosti (ne)odstranjevanja dlak na družbenih medijih, ki lahko začnejo povzročati razpoke v homogeniziranih pritiskih, ki jih zahodna družba postavlja na ženske (Terry in drugi, 2018, str. 288). Ključno pri tem je, da ostajamo kritični in prepoznavamo tudi nekatere škodljive prakse, ki so na videz prikazane kot pozitivne, o čemer bom govorila v nadaljevanju.

5 Empirični del

5.1 Uvod

Empirični del, ki sledi, je namenjen raziskovanju pomena prikazovanja poraščenosti na družbenih medijih v kontekstu post-feminizma in dela manekenk. Poleg tega bo v nadaljevanju opravljena raziskava vrednostnih pozicij, ki se oblikujejo v komentarjih kot odgovor na prikazovanje poraščenosti manekenke na Instagramu.

V teoretičnem delu je med drugim predstavljena zgodovina prakse odstranjevanja dlak med ženskami, kako se uveljavlja, reproducira in kaj pomeni v kontekstu post-feminizma. Praksa odstranjevanja dlak je še posebej zanimiva z vidika zvezdnic in manekenk, ki morajo zaradi narave svojega dela sovpadati z lepotnimi ideali, kamor poraščenost ne spada, s katerimi se bom ukvarjala v nadaljevanju. Med iskanjem potencialnih fotografij za analizo, objavljenih na družbenih medijih, specifično na Instagramu, sem naletela na fotografijo manekenke Emily Ratajkowski, za katero je bilo jasno, da je primerna in zanimiva za analizo, saj sem po hitrem pregledu njenega Instagram profila ugotovila, da po navadi ne prikazuje lastne poraščenosti oziroma dlake redno odstranjuje.

Naj najprej pojasnim, zakaj sem se odločila raziskati fotografije na Instagramu. Instagram je spletna mobilna aplikacija in spletno družbeno omrežje za deljenje fotografij in videov, ki uporabnikom omogoča, da s svojim mobilnim telefonom posnamejo fotografije ali videe, jih objavijo na svojem profilu in jih tudi delijo tudi na drugih platformah, kot so Facebook, Twitter ali Tumblr (Frommer, 2010). Instagram je eden najhitreje rastočih spletnih družbenih omrežij, takoj za Facebookom in YouTubom, še posebej je uporaba razširjena med mladimi odraslimi, starimi od 18 do 24 let (Perrin in Anderson, 2019). Danes ima omenjeni družbeni medij več kot 100 milijonov uporabnikov in je postal komunikacijsko orodje, s pomočjo katerega lahko uporabniki na inovativen način izražajo in uveljavljajo svojo individualnost, utrjujejo lastno javno podobo, se samopromovirajo in organizirajo predstavitve svojega življenja na način, kot ga sami želijo. Instagram ni le vizualno orodje, saj vsaki fotografiji ali videu, ki ga uporabnik objavi, doda tudi podpis ali pripis, s katerim označi ali opiše objavljeno. Poleg tega lahko drugi uporabniki med sabo izmenjujejo misli in objavljenim vsebinam ponudijo povratne informacije ter odzive v obliki všečkov in komentarjev. Na Instagramu lahko uporabniki prosto objavljajo vsebine in mnenja na objavljeno, dokler so v skladu s pravili družbenega medija. V družbenih

vedah se pojavlja vedno večje zanimanje za analiziranje pojavov, povezanih s komuniciranjem pomenov, ne le skozi jezik, ampak tudi načinov, kako se pomeni lahko komunicirajo s pomočjo vizualnega jezika (Hodge in Kress, 1988; Kress in Van Leeuwen, 2006; Kress, 2010). Instagram kot komunikacijsko orodje je torej primerno novo prizorišče za raziskovanje pomenov objavljene vizualne vsebine in tudi vrednostnih pozicij, ki se oblikujejo kot odziv na objavljeno.

Poraščenost žensk je sama po sebi kontroverzna in predmet vedno več debat. Upiranje lepotnim idealom (kot je poraščenost) na družbenih medijih se lahko obravnava kot neke vrste trend, ki zaznamuje in je značilno za post-feministično kulturo, v kateri živimo. S tem tudi sovpadajo akcije, ki se v zadnjem času pojavljajo na družbenih medijih, na primer #Januhairy. Ta ključna beseda se je v začetku leta 2019 pojavila na družbenih medijih in označuje projekt, ki spodbuja ženske, da si v mesecu januarju ne odstranijo dlak in nato delijo fotografije poraščene telesa na družbenih medijih. Cilj omenjenega projekta je, da ženske začnejo sprejemati svoje telo v svoji naravni obliki in hkrati izzovejo prepričanja, da je ženska poraščenost nenormalna in nekaj, česar bi se morale sramovati. Ustanoviteljica projekta Laura Jackson je v enem intervjuju na primer povedala, da imajo ženske izbiro, ali želijo biti poraščene ali ne. S projektom poskuša spodbujati samozavest in zaupanje v svojo izbiro (Cacciatore, 2019).

Tudi nekatere zvezdnice se danes javno upirajo lepotnim idealom, ki jih narekuje družba, specifično tudi poraščenosti. S tem ko se na rdečih preprogah pojavljajo poraščene ali objavijo fotografijo lastnega poraščene telesa na Instagram (ali kateri drugi družbeni medij), spodbujajo vidnost poraščenosti in debate o njej. Med zvezdnice spada, že v teoretičnem delu omenjena, Julia Roberts, ki je konec 90. let na premiero lastnega filma prišla poraščena, kar je v medijih sprožilo izjemen šok. Naslednja zvezdnica, ki javno sprejema svojo poraščenost, je Madonna, ki je leta 2014 na svojem Instagram profilu objavila fotografijo, kjer namerno kaže poraščeno pazduho (Pai, 2019). Podobno tudi njena hči Lourdes Leon. Lourdesina poraščenost je bila vidna tako na Instagram profilu Madonne kot tudi na nekaterih javnih dogodkih, ki se jih udeležuje (Lubitz, 2018). Tudi za Paris Jackson je značilno, da se raznoraznih dogodkov in rdečih preprog udeležuje vidno poraščena, ravno tako igralka Bella Thorne (Pai, 2019). Večina teh vrst prikazovanja poraščenosti zvezdnic je po mojem mnenju nenamerna. Čeprav bi bili tudi ti primeri zanimivi za različna raziskovanja, sem se odločila, da v diplomskem delu analiziram le en specifičen primer prikazovanja poraščenosti, ki sem ga našla.

Na poraščene zvezdnice sem naletela na spletnih novičarskih portalih. Iz omenjenih zvezdnic sem najprej izluščila le manekenke in fotografije poraščenosti, izključno objavljene na Instagramu, saj služi kot orodje, kjer se lahko uporabniki samoreprezentirajo in hkrati drugi uporabniki izražajo svoja mnenja v komentarjih. To odločitev sem sprejela na podlagi dejstva, da je delo manekenk zelo specifično, predvsem kar se tiče sledenja lepotnim idealom, ki jih narekuje družba. Kot sem orisala v teoretičnem delu, so manekenke izjemno podvržene sledenju lepotnim idealom in idealizirani ženstvenosti (Mears, 2008; Barhel, 1988; Bartky, 1988; Bordo, 1993; Wolf, 2002). Njihov videz narekuje normativni ideal ženstvenosti naše družbe, poleg tega pa je manekenka za svoje delo na modni pisti in za prilagajanje telesa na način, da sovпада z lepotnimi standardi, tudi plačana (Holla, 2018, str. 69). Kakršno koli upiranje prevladujočim lepotnim standardom, ki jih modna industrija narekuje, bi lahko privedlo do izgube dela in zaslužka manekenke. Poleg tega z objavo poraščene fotografije vsaka ženska, še posebej zvezdnica oziroma manekenka (ker so bolj izpostavljene javnemu kritiziranju), lahko pričakuje, da se bodo drugi uporabniki, ki naletijo na to fotografijo, nanjo pozitivno ali negativno odzvali. In kakšen je odziv na fotografijo poraščene manekenke? Mnenja so po navadi različna, nekateri uporabniki izražajo izjemno podporo, medtem ko se poraščenost drugim gnusi. Tu se pojavi tudi vprašanje, ali je negativna mnenja izzvala manekenka in je zato tudi odziv na objavljeno v resnici do neke mere pričakovan, pa tudi, kakšen razlog tiči v ozadju objave poraščene fotografije. Gre res za trend in spodbujanje post-feministične možnosti izbire in opolnomočenja žensk (kar je značilno za post-feministično kulturo) ali pa ima objava tudi kakšne druge, bolj prikritne in sprva neočitne namene?

Za analizo sem si izbrala fotografijo manekenke Emily Ratajkowski, na kateri razkazuje poraščeno pazduho. Gre za precej specifičen primer, saj je bila enaka fotografija objavljena na dveh Instagram profilih, in sicer na lastnem profilu manekenke @emrata in tudi na profilu modne revije Harper's Bazaar ZDA @harpersbazaarus. Obe objavi sta na Instagramu nastali 8. avgusta 2019. Ta primer sem izbrala, ker je v medijih in tudi v komentarjih sprožil razpravo glede norme poraščenosti, vidnosti poraščenosti in možnosti izbire. Modna revija Harper's Bazaar je uveljavljen tradicionalni medij, ki je z objavo te fotografije debati o poraščenosti podelil legitimnost in tudi omogočil prostor za dialog o tem pojavu.

Objavljeno fotografijo spremlja osebni esej, ki ga je napisala Ratajkowski, in sicer na temo ženske identitete, seksualnosti in možnosti izbire (Ratajkowski, 2019a). Tako esej kot fotografija imata sporočilo. Na prvi pogled gre za očitno post-feministično stanco, ki naj bi ženske spodbujala k lastni izbiri in opolnomočenju lastne seksualnosti. V kontekstu kritike

post-feminizma se lahko pojavijo nekatere problematike, ki jih želim podrobneje raziskati. Poleg tega se je kot odgovor na objavljeno na obeh profilih pojavilo precej komentarjev in mnenj drugih uporabnikov ter sledilcev omenjenih profilov. Na obeh profilih skupaj je nastalo skoraj 100.000 komentarjev. Na prvi pogled je vsebina komentarjev razdeljena na dva pola. Po eni strani nekateri uporabniki izražajo podporo objavljenemu in manekenko hvalijo, ker se je odločila za tako objavo, po drugi strani pa precej komentarjev izraža gnus nad poraščenostjo in objavljene fotografije ne odobravajo. Pojavi se torej vprašanje, kakšne vrednostne pozicije se oblikujejo kot odgovor na objavljeno. Menim, da lahko podrobnejša analiza komentarjev pokaže tudi na nekatere vrednote in posledično ideologije uporabnikov, ki so skozi jezik reproducirane.

Iz predstavljenega sta izpeljani dve raziskovalni vprašanji:

RV1: Kakšne pomene ustvarja manekenka Emily Ratajkowski z objavo fotografije lastnega poraščenega telesa na Instagram?

RV2: Kakšne vrednostne pozicije se oblikujejo v komentarjih na Instagramu poraščene manekenke Emily Ratajkowski?

Izbran primer je večplasten, zato mora biti tudi analiza temu primerna. Na prvo vprašanje bom zato odgovarjala s pomočjo multimodalne analize, kot jo opredelita Machin in Mayr (2012), kjer bom poskušala ugotoviti, kaj je želeno sporočilo manekenke z objavo poraščene fotografije. Raziskala bom tudi, kakšne so druge fotografije poraščenosti zvezdnic in v kolikšni meri je raziskana fotografija tipična oziroma podobna drugim ali ne.

Na drugo vprašanje bom odgovarjala s pomočjo kritične analize diskurza. Z uporabo besed lahko namreč nekoga stereotipiziramo, užalimo, prizadenemo ali diskriminiramo. »Jezik je političen, če ga uporabljamo za opredelitev, razširitev ali zaključitev človeških odnosov /.../. Jezik vrednoti in lahko namerno ali nenamerno predstavlja določena stališča in ideološke poglede posameznika, torej njegove ideologije.« (Mazid, 2014, str. 2). Kritična analiza uporabe jezika nam zato lahko marsikaj pove o tem, katere možne vrednote, ideali in ideologije se skrivajo za njegovo uporabo. V nadaljevanju bom analizirala 200 Instagram komentarjev, ki so bili ustvarjeni pod isto fotografijo, objavljeno na dveh različnih Instagram profilih.

Vzorčenje komentarjev za analizo je potekalo po naslednjem ključu. Najprej sem iz obeh profilov, na katerih je bila fotografija objavljena, naložila vse komentarje v dve posebni Excelovi tabeli. Iz profila @emrata sem vzela 75.000 komentarjev, iz profila

@harpersbazaarus pa 4.000 komentarjev. V obeh tabelah sem nato izključila vse komentarje, ki so vsebovali le emotikone (nobene besede) in vse komentarje, ki niso bili v angleščini. Naslednja omejitev je bila časovna zamejitev, in sicer na prve tri dni po prvotni objavi fotografij, torej med 8. in 10. avgustom 2019. Iz vzorca sem torej izključila vse komentarje, objavljene po 10. avgustu. Nato sem izbrisala še vse komentarje, ki so bili krajši od 45 znakov. Iz profila @emrata je tako ostalo 10.000 komentarjev, iz profila @harpersbazaarus pa 450. Iz teh komentarjev sem nato namensko in nenaključno vzorčila 100 najpovednejših komentarjev iz vsakega profila. Izbrala sem tiste komentarje, ki so vsebinsko najgostejši. Glede na to, da je kritična analiza diskurza aktivistična metoda, ki ne zanika lastnega pozicioniranja v raziskovalni okvir, je nenaključno vzorčenje možno, saj iščemo na prvi vtis prikrite ideologije, ki se skozi jezik reproducirajo (van Dijk, 1993, 1995, 2001). Opozoriti moram, da rezultati raziskave, niso posplošljivi niti reprezentativni.

Na podlagi že zastavljene teorije in analize bom ugotavljala, kako Instagram sledilci manekenke Emily Ratajkowski in modne revije Harper's Bazaar ZDA vrednotijo poraščenost manekenk na Instagramu ter posredno tudi, kakšne vrednote in ideali se kažejo skozi objavljene komentarje. Kritična analiza diskurza bo uporabljena kot metoda, saj ima potencial, da razkrije, na kakšne načine se moč širi s prisotnostjo različnih diskurzov. Kritično analizo diskurza je treba razumeti kot politično intervencijo s svojim lastnim namenom – družbene spremembe.

Kritični pogled po Kinecheloe in McLaren (1994, v Locke, 2004, str. 25–26) predvideva:

- da se v vsi misel v osnovi vmešavajo razmerja moči, ki so družbeno in zgodovinsko umeščena;
- da dejstev nikoli ni mogoče popolnoma izolirati iz domene vrednot ali odstraniti iz neke oblike ideološke gravure;
- da je jezik ključnega pomena pri oblikovanju (zavedne in nezavedne) subjektivnosti;
- da so določene skupine v kateri koli družbi privilegirane (v primerjavi z drugimi, ki so manj) in se, čeprav so razlogi za to privilegiranje zelo različni, zatiranje, ki je značilno za sodobne družbe, najpogosteje reproducira takrat, ko podrejeni sprejmejo svoj družbeni status kot naraven, potreben ali neizogiben;
- da je zatiranje večplastno, ima več obrazov, zato osredotočenje le na enega na račun drugih (na primer razredno zatiranje na račun rasizma) pogosto prezre medsebojne povezave med njimi.

Wodakova (2001, str. 9) prav tako pojasni, da 'kritično' v kontekstu kritične analize diskurza pomeni, da imamo kot raziskovalci distanco do podatkov, v podatke vlagamo socialno komponento in sprejmemo določeno politično stanco. V mojem primeru sem sprejela pozicijo kritike post-feminizma.

5.2 Opredelitev kritične analize diskurza (KAD)

Kritična analiza diskurza (v nadaljevanju KAD) je kvalitativna raziskovalna tehnika, »ki v prvi vrsti raziskuje, kako se družbena oblast, zlorabe, nadvlada in neenakost uveljavljajo, reproducirajo s pomočjo teksta in govora v družbenem in političnem kontekstu« (van Dijk, 2001, str. 352). Norman Fairclough, eden od ustanoviteljev KAD, opiše cilje KAD tako (Fairclough, 1995a¹¹, v Locke, 2004, str. 1):

Sistematično raziskati pogosto skrite odnose vzročnosti in vztrajnosti med a) diskurzivnimi praksami, dogodki in teksti ter b) širšimi družbenimi in kulturnimi strukturami, odnosi in procesi; cilj je tudi raziskati, kako takšne prakse, dogodki in teksti izhajajo in so ideološko oblikovani v razmerjih moči in boju za oblast.

KAD je interdisciplinarni pristop, zato nima enotnega teoretičnega okvirja. Obstaja več vrst oziroma pristopov KAD, ki se lahko tako teoretsko kot analitsko precej razlikujejo med seboj. Kritična analiza pogovora se tako razlikuje od analize novičarskih poročil ali od proučevanja šolskih predavanj (van Dijk, 2001, str. 353). Vendar se večina KAD ukvarja z vprašanji, kot je, na kakšne načine so določene diskurzivne strukture nameščene in uporabljene v reprodukciji družbene nadvlade (van Dijk, 2001, str. 354). Vezovnik (2008, str. 83) tudi poudari, da si večina teorij diskurza deli mnenje, da jezik ni odsev 'preddoločene realnosti', ravno nasprotno, z jezikom sami ustvarjamo reprezentacije in realnost.

¹¹ Fairclough, N. (1995a). *Critical Discourse Analysis: The Critical Analysis of Language*. London: Longman Group Limited.

Večina pristopov KAD sestoji iz večstopenjske analize besedil in le redko se raziskujejo vse tri ravni. Fairclough (1992¹², 1995a¹³, 1995b¹⁴, 1998¹⁵, 2003¹⁶, v Vezovnik, 2008, str. 85–86) na primer svojo metodo KAD

gradi na tristopenjskem modelu razumevanja diskurza /.../. Prva je deskriptivna raven, kjer predvideva jezikovno analizo teksta, sledi interpretacija odnosa med tekstom in interakcijo, kjer se empirično posveča analizi diskurzivne prakse (proces produkcije, distribucije in porabe teksta), tretja raven pa predvideva razlago odnosa med interakcijo in družbenim kontekstom, kjer preučuje diskurz v odnosu do ideologije, hegemonije in oblasti.

Zaradi omejitve obsega diplomskega dela bo uporabljena kombinacija različnih pristopov besedilne analize in rabe jezika v komentarjih, predvsem van Dijkova (1993) besedilna analiza, v kombinaciji z modelom proučevanja seksizma, ki ga je predstavila Millsova (2008).

Van Dijk (1993, 1995), eden od ustanoviteljev šole kritične analize diskurza, KAD definira kot pristop, ki proučuje odnose med diskurzom, močjo, dominanco in družbeno neenakostjo. Do vprašanj družbene neenakosti pristopa tako, da se osredotoča na »vlogo diskurza pri (re)produkciji in izzivu nadvlade« (van Dijk, 1993, str. 249), kjer je nadvlada definirana kot »izvajanje družbene moči s strani elit, institucij ali skupin, kjer je posledica družbena neenakost, vključno s politično, kulturno, razredno, etnično, rasno in spolno neenakostjo« (van Dijk, 1993, str. 249–250). Raziskovalci s pomočjo tega pristopa zavzemajo jasno pozicijo in želijo razumeti, poudariti in izzvati družbeno neenakost (van Dijk, 2001). Pozicija, ki jo raziskovalec zavzame, je po navadi na strani tistih, ki trpijo zaradi neenakosti. Njihova kritika diskurza nakaže na politično kritiko tistih, ki so odgovorni za reprodukcijo neenakosti (van Dijk, 1993). Pri KAD je pomembno, da ne le opisuje strukture diskurza, ki jih raziskuje, ampak jih poskuša razložiti z vidika lastnosti družbenih interakcij in zlati družbene strukture (van Dijk, 2001, str. 353).

»V ospredju KAD je analiza jezika, saj KAD meni, da je značilnost družbeno-kulturnih procesov in struktur deloma jezikovno-diskurzivna« (Vezovnik, 2008, str. 85). Raba jezika je tu ključna, saj uporaba specifičnih jezikovnih sredstev reproducira ali spreminja družbeno-kulturna razmerja moči (Vezovnik, 2008, str. 85). KAD se uporablja, ko poskušamo razložiti,

¹² Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity.

¹³ Fairclough, N. (1995a). *Critical Discourse Analysis: The Critical Analysis of Language*. London: Longman Group Limited.

¹⁴ Fairclough, N. (1995b). *Media Discourse*. London: Arnold.

¹⁵ Fairclough, N. (1998). Political Discourse in the Media. V A. Bell in P. Garrett (ur.), *Approaches to Media Discourse* (str. 142–162). Oxford: Blackwell Publishers.

¹⁶ Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London, New York: Routledge.

katere strategije ali komunikacijska sredstva igrajo vlogo v reproduciranju družbene neenakosti. To lahko storimo bolj ali manj neposredno. Na primer, domnevamo lahko, da se neposredna govorna ali pisna dejanja, kot so ukazi, uporabljajo za uveljavitev moči in posledično za reproduciranje prevlade. Ali pa proučimo slog in retoriko besedil tako, da iščemo strategije, katerih cilj je prikrivanje odnosov med družbeno močjo (van Dijk, 1993, str. 250). Vendar so odnosi moči bolj zapleteni, kot se morda zdi na prvi pogled. Družbena neenakost namreč ni vedno reproducirana le s posameznimi govornimi ali pisnimi dejanji, kot so ukazi. Ti se na primer lahko ustrezno in legitimno uporabljajo v sprejetih vsakodnevnih odnosih moči, na primer med starši in njihovimi otroki, med nadrejenimi in podrejenimi ali med policisti in državljani.

Po van Dijkju je eden od pomembnih simboličnih načinov merjenja moči in nadvlade skupin s stopnjo nadzora oziroma dostopa do javnega diskurza in komunikacije (van Dijk, 1993, 2001). To pomeni, da imamo kot komunikatorji več ali manj svobode pri uporabi posebnih diskurzivnih žanrov ali slogov ali pri udeležbi na določenih komunikacijskih dogodkih ali kontekstih. »Tako imajo le parlamentarci dostop do parlamentarnih razprav in najvišji direktorji do sestankov v sejnih sobah« (van Dijk, 1993, str. 256). Oseba, ki ima več diskurzivnih žanrov, kontekstov, udeležencev, občinstev, obsega in besedilnih značilnosti, ki jih lahko aktivno nadzoruje ali nanje vpliva, je močnejša. Podobno se pomanjkanje moči meri s pomanjkanjem aktivnega ali nadzorovanega dostopa do diskurza. V vsakdanjem življenju ima večina ljudi aktiven dostop le do pogovorov s svojo družino, prijatelji in sodelavci. Dostop do birokratov ali javnih agencij in strokovnjakov pa je že omejen. V teh situacijah so bolj ali manj le udeleženci, gledalci ali porabniki (van Dijk, 1993, str. 256). Skoraj vse ravni in strukture konteksta, besedila in govora lahko nadzorujejo močni govorci, ta moč pa je lahko zlorabljena na račun drugih udeležencev (van Dijk, 2001, str. 357).

Na bolj podrobni, mikro ravni je po van Dijkju (1993, 2001) izražanje moči bolj prikrito, manj neposredno in manj zavestno. Na tej ravni opazujemo intonacijo, leksikalni in skladenjski slog, retorične figure, vljudnost itd. Mikro strukture so manj regulirane, zato dovoljujejo več izražanja moči ali nadvlade. Na primer, ton govora policista sicer krši pravila vljudnosti, ampak ne zakona. Kljub temu je to eden od načinov izražanja nadvlade policista. V tem primeru proučujemo zelo subtilna sredstva nadvlade, zato mora biti tudi naš kritičen pristop subtilen (van Dijk, 1993, str. 261). Nevljudna oblika govora tako lahko označuje veliko različnih diskurzov glede na situacijo, v kateri se pojavi. Lahko izraža moč, vendar ta še ne pomeni nujno

moči družbene skupine ali nadvlade (Brown in Levinson, 1987¹⁷, v van Dijk, 1993, str. 261).

Van Dijk (1993, str. 261) povzame:

občasne, naključne ali osebne kršitve pravil diskurza kot take niso nujno izraz nadvlade. Nadvlada je izražena le, če se takšne kršitve posplošijo, zgodijo v tekstu ali govoru, usmerjenemu v določene podrejene skupine, in če razen članstva v skupini, ni nobenih drugih kontekstualnih razlogov ali izgovorov. Če so ti in drugi pogoji izpolnjeni, je lahko dejanje nevljudnosti bolj ali manj subtilna oblika seksizma ali rasizma. Enako velja za različne intonacije ali tona, leksikalnega sloga ali retorične figure.

Van Dijk (1993, str. 262) pojasni, da je za reprodukcijo nadvlade v sodobnih družbah pogosto potrebna utemeljitev ali zakonitost, kar pomeni, da mislimo, da je nekaj prav, potrebno ali naravno in do tega imamo privilegiran dostop. Druga strategija reprodukcije nadvlade je zanikanje: nadvlade ni, vsi naši ljudje v družbi so enaki in imajo enak dostop do socialnih virov. Takšne strategije se pojavljajo tudi v diskurzu, na primer z opravičevanjem in zanikanjem neenakosti. Opravičevanje neenakosti vključuje še dve strategiji, in sicer »pozitivne reprezentacije lastne skupine in negativne reprezentacije drugih« (van Dijk, 1993, str. 263).

Ko ugotavljamo, ali se dogaja reprodukcija nadvlade in moči, moramo biti pozorni na naslednje diskurzivne strukture, ki se osredotočajo na različne oblike pozitivne samoprezentacije in negativne prezentacije drugih (van Dijk, 1993, str. 264):

- a) pomenska vsebina: izjave, ki neposredno vključujejo negativna ovrednotenja njih ali pozitivna ovrednotenja nas;
- b) argumentacija: negativno ovrednotenje izhaja iz 'dejstev';
- c) retorične figure: hiperbolično povečanje njihovih negativnih dejanj in naših pozitivnih dejanj, kar je olepševanje, zanikanje, podcenjevanje naših negativnih dejanj;
- d) leksikalen slog: izbira besed, ki nakazujejo na negativna (ali pozitivna) vrednotenja;
- e) pripovedovanje zgodb: pripovedovanje negativnih dogodkov, kot da jih je osebno doživel in podajanje prepričljivih podrobnosti negativnih vidikov dogodkov;
- f) strukturni poudarek njihovih negativnih dejanj, na primer v naslovih, povzetkih (če govorimo o novicah), v stavčni strukturi;
- g) navajanje verodostojnih prič, virov ali strokovnjakov;
- h) navajanje izjave o omejitvi odgovornosti (ang. *disclaimer*): »nočem izpasti kot seksist, ampak ...«

¹⁷ Brown, P. in Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Use*. Cambridge: Cambridge University Press.

5.3 Feministična kritična analiza diskurza (FKAD)

Znotraj feminističnih študij se je razvila posebna oblika KAD, in sicer feministična kritična analiza diskurza (FKAD v nadaljevanju). »FKAD je perspektiva, ki poskuša preučiti zapletene, subtilne in včasih ne tako subtilne načine, pri katerih so pogosto samoumevne predpostavke o spolu, diskurzivno ustvarjene, vzdrževane, pogajane in preizkušene v določenih skupnostih in različnih diskurzivnih kontekstih« (Lazar, 2014, str. 182). Cilj FKAD je torej proučevanje izjemno kompleksnega delovanja moči in diskurzov v ohranjanju hierarhične spolne družbene ureditve. To je še posebej relevantno v sodobnih družbah, kjer so težave, povezane s spolom, močjo in ideologijo, postale vedno bolj kompleksne in diskretne (Lazar, 2007, str. 141).

Feministična KAD se lahko v enaki meri uporablja tako za besedilo kot govor. Zelo pomembno je tudi, da FKAD priznava multimodalno dimenzijo (Kress in Van Leeuwen, 2006; Scollon, 2001, v Lazar, 2007, str. 144), ki v nekaterih drugih kritičnih jezikoslovnih pristopih ponekod manjka. Jezik se v FKAD čedalje pogosteje analizira skupaj z drugimi semiotičnimi modalitetami, kot so vizualne slike, postavitve, geste in zvoki, kar omogoča bogatejšo analizo. Multimodalni pogled na diskurz ima za feministično kritiko diskurzivnih konstrukcij spola pomembno vlogo (Lazar, 1999; Lazar, 2000, v Lazar, 2007, str. 145).

Lazar (2007, str. 145) poudarja, da je osrednje zanimanje raziskovalcev, ki uporabljajo feministično kritično analizo diskurza, kritika diskurzov, ki vzdržujejo patriarhalni družbeni red, torej razmerja moči, ki sistematično privilegirajo moške kot družbeno skupino ter deprivilegirajo in izključujejo ženske kot družbeno skupino. »Feministični politična kritika družbenih praks, povezanih s spolom, si v prvi meri želi družbene transformacije. Družbeni status quo se izpodbija v prid feministične vizije pravične družbe, v kateri spol vnaprej ne vpliva na odnose z drugimi ali na občutek, kdo smo ali kaj bi radi postali« (Grant, 1993¹⁸; Hill-Collins, 1990¹⁹, v Lazar, 2007, str. 145).

Družbeni spol je s feminističnega vidika razumljen kot ideološka struktura, ki ljudi deli na dva razreda, na moške in ženske, ki temeljijo na hierarhičnem odnosu nadvlade moških in podrejenosti žensk. Za ideologijo spola lahko rečemo, da je hegemonška, saj se zanjo pogosto ne zdi, da gre za nadvlado ene skupine nad drugo. Pojavlja se kot sporazumno, kar večina sprejema. Samoumevnost in sprejetost delitve prikrivata razlike moči in neenakosti (Lazar,

¹⁸ Grant, J. (1993). *Fundamental feminism: Contesting the core concepts of feminist theory*. New York: Routledge.

¹⁹ Hill-Collins, P. (1990). *Black feminist thought*. New York: Routledge.

2007, str. 147). Lazar (2007) podobno kot van Dijk (1993, str. 2001) opiše sodobno moč kot kognitivno in poudari (Lazar, 2007, str. 148), da sta sodobna moč in hegemonija učinkovita zato, ker sta večinoma kognitivni, kar pomeni, da temeljita na ponotranjenju spolnih norm in rutinsko delujeta v besedilih in govorih vsakdanjega življenja. Zaradi tega je ta vrsta moči skoraj nevidna in napačno razumljena, saj je prepoznana kot legitimna in naravna (Bourdieu, 1991²⁰, v Lazar, 2007, str. 148).

S tega vidika je eno pomembnejših spoznanj feministične teorije, da kategorija 'ženske', kot je bila predstavljena v drugem valu feminizma, ni univerzalno zajela vseh žensk. Pomembne so intersekcije rase, družbenega razreda, starosti, spolne usmerjenosti, geografske lokacije. »Spolno zatiranje ni niti materialno doživeto niti diskurzivno ustvarjeno na enak način za vse ženske.« (Lazar, 2007, str. 149). Prepoznavanje razlik med ženskami in različnih oblik seksizma, ki se dogaja, ne pomeni, da se ogibamo širšemu političnemu projektu emancipacije žensk.

Kvečjemu se moramo zavedati kulturnih, zgodovinskih in institucionalnih okvirjev, ki ustvarjajo ženske identitete. »Feministična KAD predlaga perspektivo, ki je implicitno primerjalna in ne univerzalna, ter je pozorna na diskurzivne vidike oblik zatiranja in interesov, ki delijo, pa tudi združujejo skupine žensk.« (Lazar, 2007, str. 149).

Z vidika diplomskega dela je feministični pristop vsekakor pomemben za odgovarjanje na obe raziskovalni vprašanji, še posebej zaradi vidika kritike post-feminizma in neoliberalnega razmišljanja, značilnega za sodobne družbe. Lazar (2004²¹, v Lazar, 2007, str. 154) trdi, da je globalni neoliberalni diskurz post-feminizma problematičen, saj trdi, da je feminizem dosegel določene indikatorje enakopravnosti žensk z moškimi in je zaradi tega postal nerelevanten. Ta diskurz je značilen predvsem za zahodne družbe, a je izjemno problematičen, saj v ljudeh vzbudi lažen občutek, da so težave, povezane s spolom, rešene. K temu diskurzu, kot odgovor na iztrebljanje patriarhata, delno prispevajo moški, a tudi nekatere feministke tretjega vala (npr. Walter, 1999; Wolf, 1993, v Lazar, 2007, str. 154), čeprav na drugačen način. Njim to obdobje pomeni praznovanje nove moči in dosežkov žensk. Po kritični refleksivnosti ugotovimo, da je ena izmed problematičnih predpostavk takega post-feminističnega diskurza, da lahko ženske vse dobijo, če se le dovolj potrudijo. Ženske težave to omeji na izključno osebno zadevo in

²⁰ Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Cambridge, UK: Polity Press.

²¹ Lazar, M. M. (2004, januar). *(Post-)Feminism in contemporary advertising: A global discourse in a local context*. Discourse, Globalisation and Gender Identities Conference, Cardiff, VB.

posledično zasenči družbene stiske, s katerimi se soočajo različne skupine žensk. Fokus se v tem diskurzu preusmeri stran od kolektivnega feminizma, v bolj vase usmerjeni feminizem, ki pa ni dovolj za transformacijo družbenih sistemov (Lazar, 2007, str. 154).

Ključno pri feministični KAD je proučevanje različnih oblik seksizma, ki so skozi besedilo ali govor reproducirani, da diskriminirajo ženske ter podcenjujejo in trivializirajo tiste dejavnosti, ki so povezane z ženskami, še posebej v povezavi s tistimi aktivnostmi, ki jih asociiramo z moškimi (Darweesh in Abdullah, 2016, str. 87). Cameron (2006, str. 16) tudi trdi, da seksizem ne prebiva v določenih besedah in frazah, ampak v prepričanjih, ki vidijo ženske kot manjvredne moškim.

V zahodnem post-feminističnem neoliberalnem svetu se običajno predvideva, da seksizem ni več resna težava, s katero se moramo ukvarjati in jo jemati resno. Omejitve, s katerimi se srečujejo ženske, naj bi bile povezane z osebnimi in ne toliko političnimi vprašanji. Vendar Calder-Dawe (2016, str. 89) opozarja, da ravno premik k sprejetju seksizma kot mrtvega omogoča, da so neenakosti spolov prisotne. Razlika je le, da je bolj prikrit, kot je bil včasih. »Ko je seksizem rutinsko prikazan kot neškodljiv, postanejo njegove škode težko prepoznane, tudi ko so povsod okoli nas.« (Calder-Dawe, 2016, str. 90). Ravno zato je ključno, da seksizem prepoznamo in o njem govorimo.

Millsova (2008, str. 11–12) razlikuje med očitnim (neposrednim) seksizmom in prikritim seksizmom (posrednim). Prvega lahko hitro prepoznamo z uporabo jezikovnih označevalcev ali z analizo izrazov, ki so povezani z izražanjem diskriminatornih mnenj o ženskah. Druga vrsta seksizma, včasih poimenovana tudi 'novi seksizem' ali 'subtilni seksizem', pa je vrsta uporabe retorike, kjer govorci izražajo seksistična prepričanja, vendar hkrati zanikajo odgovornost zanjo, na način, da seksistične izraze vežejo na humor ali ironijo (Mills, 2008, str. 11–12).

Odkriti seksizem prepoznamo po nekaterih elementih (angleškega) jezika (Mills, 2008, str. 65–71):

- a) **Zaimki:** to so tisti elementi v jeziku, ki ohranjajo moški pogled kot univerzalno normo. To pomeni, da jezikoslovna oblika predstavlja moškega kot neoznačeno obliko. Zaimek 'on' je najbolj znan primer seksističnega jezika, saj se moška oblika uporablja za moške in ženske.

- b) **Samostalniki:** to je jezik, ki moško usmerjene izkušnje predstavi kot splošne ali kot normo. Na primer v angleščini, ko govorimo o človeštvu kot celoti, pogosto uporabljamo izraza 'mankind' ali 'man', ki sta razumljena kot resnično splošna.
- c) **Načini nagovarjanja:** preko nagovarjanj je lahko v angleščini prikazan nižji status žensk. Na primer, razlika med Mr. za moškega in Mrs./Miss za žensko. Pri ženskem nagovarjanju izraz Mrs. kaže na to, da je nosilka poročena, nagovor Miss pa na to, da ni poročena. Pri moškem nagovoru Mr. te dileme ni, kar kaže na to, da je bolj pomembno ženski pokazati, ali je poročena ali ne.
- d) **Izrazi žalitev:** izrazi, ki se uporabljajo za žalitev žensk, so seksualizirani. Sem spadajo besede, kot so psica, prostitutka ... Te besede kažejo na nasilje in zlorabo žensk.

Prikriti seksizem lahko prepoznamo po uporabi humorja, ki pogosto pretirava z nekaterimi lastnostmi, povezanimi z določeno skupino, ali pa se igra s stereotipnim znanjem za doseganje komičnega učinka (Darweesh in Abdullah, 2016, str. 89). Drugi način prikritega seksizma je na ravni predpostavke, ki jo je izjemno težko izpodbijati, saj je zelo posredna in daje govorncu možnost zanikanja seksistične namere. Predpostavke so na primer, da je pogovor med ženskami nepomemben, ali da če se dve ženski pogovarjata, to najverjetneje pomeni, da obrekujeta ... (Christie, 2001, str. 55). Tretji vidik je tudi, da je že sama posledica lahko seksistična. Eckert in McConnell-Ginet (2003²², 192 v Darweesh in Abdullah, 2016, str. 89) trdita, da moški govorniki pogosto namigujejo na več, kot je mišljeno. Že za posledice besed, ki so uporabljene, se zato lahko predvideva, da temeljijo na seksističnih stališčih.

Na tem mestu želim predstaviti model za proučevanja seksizma v besedilih in govoru (Mills, 2008, str. 1–22), ki ga bom v kombinaciji z van Dijkovim (1993, str. 264) modelom prepoznavanja reprodukcije nadvlade in moči skozi različne diskurzivne strukture (predstavljene v prejšnjem poglavju) uporabila pri analizi komentarjev:

- negativno ocenjevanje žensk;
- moški kot norma, ženske se zdijo kot odvisna bitja in spremljevalci moških;
- ženske so šibke, nimajo moči in niso sposobne;
- primerjava žensk z neživimi predmeti;
- omalovaževanje žensk;
- ženske so zgolj lastnina;

²² Eckert, P. in McConnell-Ginet, S. (2003). *Language and Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.

- vrednotenje žensk na podlagi njihovega videza in ne njihove inteligentnosti ali osebnosti;
- povečevanje trpinčenja in grdega ravnanja z ženskami;
- neokusnost, vulgarnost, ko se govori o ženskah;
- negativna predstavitev žensk.

5.4 Multimodalna kritična analiza (po Machin in Mayr)

Multimodalna kritična analiza diskurza (MKAD) ugotavlja, na kakšen način slike, fotografije, diagrami in druge vrste grafik ustvarjajo pomene, ki v vsakem primeru opišejo izbire, ki jih je naredil avtor. Na neki način multimodalna analiza nadgradi KAD, saj nam dovoljuje, da proučujemo izbiro vizualnih značilnosti, na podoben način, kot KAD proučuje značilnosti besedila in jezika. MKAD želi pomen, ki ga pridobi iz vizualnih besedil, postaviti poleg tistih iz proučevanih besedil, saj lahko fotografija ali slika pomembno prispeva k ustvarjanju pomenov, ki jih sporoča besedilo (Machin in Mayr, 2012, str. 9).

Naloga MKAD je, da je kritična ter prepozna in razkrije tiste ideološke strukture, ki se na prvi pogled zdijo normalne ali nevtralne. Podobno kot pri KAD obstaja več različnih pristopov in načinov raziskovanja s pomočjo multimodalne analize. Machin in Mayr (2012) povzameta predvsem pristope Kressa, Fairclougha, Wodakove in van Leeuwena.

Eden od načinov analize, ki ga opravimo s pomočjo MKAD, je ikonografska analiza. To pomeni, da raziščemo način, kako individualni elementi na slikah, na primer različni predmeti in prizorišče, označujejo diskurze na načine, ki ob prvem pogledu na sliko niso očitni. Sprašujemo se, katere vizualne lastnosti in elementi so v ospredju in kateri elementi so v ozadju oziroma izključeni. Težava vizualnega komuniciranja je, da je pogosto lahko precej interpretativna, kar pomeni, da nima nujno fiksnega pomena (Machin in Mayr, 2012, str. 31). V tem primeru najprej poskušamo ugotoviti, kaj elementi na sliki denotirajo in kaj tudi konotirajo. Ugotavljamo torej, kaj je prikazano na sliki ter katere ideje in vrednote so predstavljene skozi to, kar je reprezentirano in skozi način, na katerega je reprezentirano (Machin in Mayr, 2012, str. 49–50).

Machin in Mayr (2012, str. 70–71) poudarita pomembnost pogleda in poze osebe na fotografiji. To je namreč lahko pomemben način spodbujanja določenih vrst interpretacij in odnosov med

gledalcem in sodelujočim. Pogled osebe, usmerjen proti nam, lahko pomeni več stvari. Prva je, da je gledalec zaznan, drugič pa lahko pomeni, da želi nekaj z gledalcem. Kress in van Leeuwen (2006, str. 124) to poimenujeta 'slika zahteve' (ang. *demand image*), kjer oseba na sliki nekaj sprašuje gledalca, v izmišljenem odnosu, da ima gledalec občutek, da je njegova prisotnost zaznana in da potrebuje nekakšen odgovor. Če oseba na sliki ne gleda v občinstvo, pomeni, da ne zahteva odgovora, ampak nas le vabi, da opazujemo, kaj počne (Machin in Mayr, 2012, str. 71–72). Ko ugotavljamo, kaj konotira poza, ki jo zavzame oseba na sliki, se lahko na primer vprašamo (Machin in Mayr, 2012, str. 75–76):

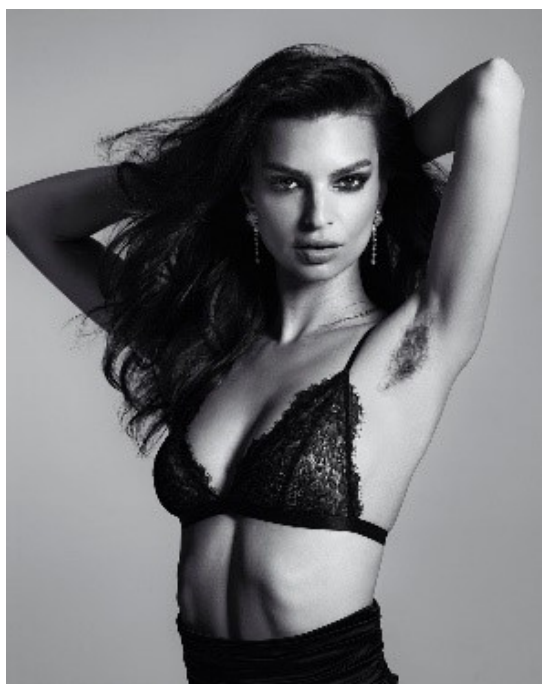
- Ali oseba na sliki zavzema prostor in v kakšni meri?
- Ali nastopa za gledalca ali se drži bolj zase?
- Ali je poudarjena sproščenost ali intenzivnost?
- Ali poza nakazuje odprtost ali zaprtost?
- Ali je na sliki več kot ena oseba, v kolikšni meri druga oseba odseva prvo oziroma ali imata osebi popolnoma različni pozi? Ali sta prikazani, kot da sta si blizu, ali kaj nakazuje na distanco?

6 Analiza in rezultati

6.1 Multimodalna kritična analiza fotografije in podpisa fotografije

Analizirana fotografija je na denotativni ravni črno-bela in prikazuje žensko. Ženska na fotografiji je fotografirana od pasu navzgor in zavzema večino prostora na fotografiji (fotografija je portret). Oblečena je v črn čipkast nedrček, na njenih ušesih visijo uhani. Njen pogled je usmerjen proti gledalcu in je namrščen. Ženska na fotografiji je močno naličena, kar je opazno kljub črno-belemu filtru. Njene roke so dvignjene in se raztegujejo za njeno glavo, kar razkriva poraščenost na njeni pazduhi, ki je dodatno osvetljena in v središču pozornosti.

Slika 6.1: Analizirana fotografija manekenke Emily Ratajkowski

Vir: Ratajkowski, 2019b.

Na Sliki 6.1 najprej opazimo njeno monokromatičnost. Črno-bele fotografije na konotativni ravni po navadi sporočajo idejo o preteklosti oziroma o preteklih časih in v nas vzbujajo občutek nostalgije. V našem primeru fotografija v nas ne vzbuja občutka nostalgije. Temačnost fotografije in sivega ozadja lahko konotira zastraševanje ali moč. Skupaj z močnim, ostrim pogledom manekenke, ki je usmerjen v gledalca, nas ta na prvem mestu nagovarja, hkrati nas tudi izziva, nam oporeka in nas spodbuja k razmisleku.

Po drugi strani ima ženska na fotografiji oblečen čipkast nadržek, kar je značilno seksi oblačilo, ki črpa iz tradicionalne predstave ženske seksualnosti in moškega poželenja. Na neki način sta njena poudarjena ženstvenost in seksualnost (veter v laseh, temna ličila, ki poudarijo njene oči, čipkast nadržek in gola koža) vir njene moči. Fotografija je sama po sebi precej temna, osvetljena sta le manekenkina pazduha in obraz, kamor vleče naš pogled. Na ta način fotograf usmerja naš pogled in poudarja to, kar želi, da najprej opazimo.

Oddaljenost osebe na fotografiji lahko označuje družbene odnose (Machin in Mayr, 2012, str. 97). Manekenka v našem primeru je fotografirana od blizu, saj gre za portretno fotografijo. Fotograf oziroma oseba, ki je uredila fotografijo, je originalno fotografijo lahko obrezala, da ustvari učinek, ki nas približa manekenki na fotografiji ter njenim notranjim stanjem in občutenjem. Hkrati manekenka gleda neposredno v gledalca. V kombinaciji s posnetkom od blizu, to prikazuje manenko kot odprto in iskreno. Bližina gledalca povabi v bolj intimen odnos z osebo na fotografiji.

Kot, iz katerega je fotografija posneta, je delno s strani. Manekenkino telo je zasukano, njen obraz pa je usmerjen naravnost v objektiv fotografa. Usmerjenost manekenkine glave proti gledalcu lahko simbolizira soočenje z gledalcem, ponovno vzbuja občutek intimnosti in nas nabi k sodelovanju. Machin in van Leeuwen (2007²³, v Machin in Mayr, 2012, str. 99) ugotavljata, da je v revijah življenjskega sloga (ang. *lifestyle magazine*) gledalec skoraj vedno nagovorjen kot del skupnosti moderne, privlačne ženske. Vizualno se to kaže z neposrednim pogledom, ki gledalca nagovarja, kar je vidno tudi v našem primeru.

Vertikalni kot, iz katerega je fotografija posneta, ima prav tako poseben pomen. Gledalec je v našem primeru na isti višini kot manekenka. To je eden od načinov konotiranja, da je oseba na fotografiji 'običajna oseba', je na enaki višini, kot smo tudi mi kot gledalci (Machin in Mayr, 2012, str. 100). Poleg tega je manekenka na sliki reprezentirana kot posameznica. To nam pove, da v situaciji, v kateri je, deluje sama. To sovпада z ideologijo individualizma, ki je značilna za zahodno potrošno neoliberalno družbo (Machin in van Leeuwen, 2007, v Machin in Mayr, 2012, str. 101). Poleg tega slika lahko simbolizira privlačno, samozavestno, modno žensko, prikazano na intimni fotografiji od blizu.

Podpis slike na profilu modne revije Harper's Bazaar ZDA @harpersbazaarus (Harper's Bazaar US, 2019) je citat iz eseja, ki ga je manekenka napisala za revijo. Vsi citati v nadaljevanju

²³ Machin, D. in van Leeuwen, T. (2007). *Global Media Discourse*. London: Routledge.

diplomskega dela so vzeti iz eseja Emily Ratajkowski. Prikazani citati so prevedeni iz angleščine, zato lahko prihaja do manjših razhajanj v pomenu:

»Seveda, prepričana sem, da je na večino mojih zgodnjih dogodivščin, ko sem ugotavljala, kaj pomeni biti dekle, močno vplivala kultura sovražnosti do žensk (*ang. misogynistic culture*). Hudiča, prepričana sem tudi, da na precej načinov, kako sem še naprej 'seksi', še vedno vpliva sovražnost do žensk. Ampak jaz se v tem dobro počutim in to je moja prekleta izbira, kajne? Ali ni ravno to bistvo feminizma – izbira?« @emrata piše o raziskovanju, kaj pomeni biti hiperženstvena za našo septembrsko številko. Kliknite na povezavo v biografiji, če želite prebrati več.

Z izbiro točno tega citata revija Harper's Bazaar nakazuje na reprodukcijo post-feminističnih idej. Zelo verjetno je, da večina sledilcev, ki opazi to fotografijo na svojem Instagramu, celotnega eseja ne bo prebrala. Vidna sta predvsem fotografija in podpis, zato mora biti tudi podpis skrbno izbran, da reproducira izbrano ideologijo. V tem citatu opazimo, da je uporabljena retorika izbire. To je skladno s post-feministično kulturo. Ne le to, kaže se tudi premik iz spolne objektivizacije moškega pogleda do spolne subjektivizacije. Manekenka v citatu jasno pove, da smiselno sodeluje v seksualizirani kulturi, vendar po svoji lastni izbiri. To sovпада s post-feminističnimi ideali, ki jih razumemo, kot da uporabljajo koncepte, ki jih lahko štejemo za feministično mišljenje, vendar so v resnici iztrgani svojega političnega pomena in so na ta način komodificirani. Tudi manekenka sama govori o feminizmu in o tem, kaj je bistvo feminizma s stavkom: »Ali ni ravno to bistvo feminizma – izbira?« Vendar ta očitni premik k spolni subjektivizaciji ni značilen za aktivistični feminizem, kot se morda zdi, ampak za post-feministično kulturo. Ko podpis analiziramo multimodalno, v kombinaciji s fotografijo, ki jo spremlja, je očitno naslednje: Spodnje perilo, v katerem manekenka pozira, kaže na novo reproduciranje moških heteroseksualnih fantazij in hkrati z izbiro besed v prvi osebi, ki kažejo na njeno subjektivizacijo, kot so »prepričana sem«, »mojih dogodivščin«, »kako sem še naprej seksi«, »jaz se v tem dobro počutim«, »to je moja izbira«, kaže na post-feministično pričakovanje, da to počne sama zase. Iz fotografije in podpisa je razvidno, da je manekenka prevzela nadzor nad svojim videzom, svojim telesom, svojo spolno privlačnostjo in svojo pravico do izbire prakticira na način, ki ji ustreza.

V podpisu fotografije poraščenost ni omenjena, vendar je očitno bistveni del fotografije. Skozi nenaravno in prisiljeno pozo držanja rok za glavo nas manekenka spodbuja, da najprej opazimo njeno poraščenost, z objavo fotografije pa nas spodbuja tudi, da nanjo reagiramo oziroma da se nanjo odzovemo. Manekenkin oster pogled, v kontekstu podpisa fotografije, lahko kaže na opolnomočenje oziroma na to, kako je ženska (hetero)seksualnost interpretirana kot ženska moč (Lazar, 2007, str. 156). Lazar (2007, str. 156) opozarja, da je še posebej za oglaševanje (in

v našem primeru gre za oglas) splošno znano, da uporablja (hetero)seks(ualnost), da proda skoraj kar koli. Jezik, ki je uporabljen v citatu, na primer »kaj pomeni biti dekcle« in »kako sem še naprej seksi«, kažejo in spodbujajo enega najstarejših stereotipov ženske spolne privlačnosti. Ta je sicer, kot že omenjeno, obrnjena v subjektivizacijo lastnega spolnega poželenja in spolne avtonomnosti (Evans in Riley, 2013, str. 270). Prikaz manekenke v spodnjem perilu torej ni namenjen moškemu pogledu, ampak opolnomočenju nje same. To je lahko problematično, saj je v resnici še vedno podvržena patriarhalnemu pogledu.

Podpis fotografije in objava tega eseja v reviji Harper's Bazaar sta zanimiva še z enega vidika, to je zgodovina ustvarjanja neporaščenosti kot lepotnega ideala v zahodni družbi. Hope (1982) trdi, da so bili oglasi ključni pri določitvi lepotnega ideala neporaščenosti žensk, saj so bralce obveščali, da je nova moda (krajša krila in hlače) hkrati prinesla tudi potrebo po odstranjevanju vidnih dlak. K tem so se pridružile številne revije, med drugim je urednica revije Harper's Bazaar leta 1941 svoje študentsko bralstvo obvestila: »Kar zadeva ličnosti in urejenosti ... Če bi bile dekanice vseh žensk, bi obdavčile vsako kosmato nogo v kampusu« (Hope, 1982, str. 97). Res je, da je od leta 1941 minilo že skoraj 80 let, vendar poudarjena retorika izbire, ki je tako opazna v podpisu objavljene fotografije, lahko kaže na ponovitev klasičnega feminističnega diskurza, ki temelji na 'osebni izbiri', 'lastni odločitvi', 'svobodi' (Talbot, 2007), vendar je v resnici transformirana v komodificirano obliko feminizma, ki s pomočjo retorike opolnomočenja, v skladu s trendom poraščenosti, želi prodati več revij. Na neki način izrablja feministično retoriko izbire, jo izprazni svojega pomena in jo uporabi le za prodajo.

Podpis slike na profilu manekenke @emrata (Ratajkowski, 2019) je ravno tako citat iz eseja, objavljenega v reviji:

»Dajte ženskem priložnost, da postanejo kar koli želijo in da so tako večplastne, kot so lahko.«
Za @hapersbazaar sem napisala esej o tem, kako pomembna je ženska pravica izbire (kako se oblači, kaj objavlja, če se odloči za britje ali ne), ne glede na to, kateri vplivi so oblikovali način, na katerega se prezentira. Dame, delajte kar želite. Kar koli že to je. Povezava v biografiji.

Podobno kot v prvem primeru je tudi v tem podpisu izjemno očitna retorika izbire, značilna za post-feminizem. Kaže na to, da so bili določeni kazalniki enakopravnosti žensk doseženi, zato se zdaj ženske lahko osredotočijo na drugačno vrsto svobodnega izražanja. Prav tako kaže na to, da je zdaj čas za novo vrsto feminizma, kjer so ženske tiste, ki imajo moč in so sposobne same sprejemati lastne odločitve o sebi in o svojem telesu (Lazar, 2005, str. 17–18). Hkrati, z besedami »ne glede na to, kateri vplivi so oblikovali način, na katerega se [ženska] prezentira«, manekenka kaže na to, da je na novo najdeno opolnomočenje, povezano s spolno osvoboditvijo

in subjektivno seksualnostjo, v resnici lahko posledica vplivov, kot so patriarhalna pričakovanja. V nadaljevanju diplomskega dela, ko je opravljena analiza eseja, je to podrobneje raziskano. Oba podpisa pod fotografijo, ki sta bila objavljena na dveh različnih Instagram profilih, torej kažeta na retoriko izbire, tudi če ta ni nujno vezana na poraščenost. Glavni namen fotografije je, da pokaže na poraščenost, da šokira in izzove debato v komentarjih. Toerien in Wilkinson (2003) prikažeta, da ima nespoštovanje norme neporaščenosti lahko negativne družbene posledice za osebo, ki se normam ne podreja. S tem ko manekenka objavi fotografijo, na kateri se upira normam neporaščenosti, se hkrati ne le prepusti kritiki, ampak javnosti in občinstvu dovoljuje ter omogoča prostor za izražanje mnenja, pa naj bo pozitivno ali negativno. Vsekakor s fotografijo in s pripisom javnost izziva in spodbuja k razmisleku o normativnih lepotnih idealih, ki jim je med drugim kot manekenka podvržena.

Do neke mere je fotografija tipična v odnosu do drugih fotografij zvezdnic, ki prikazujejo njihovo poraščenost. Vendar se razlikuje v enem ključnem vidiku. Večina fotografij drugih zvezdnic je nastala v bolj naravnem kontekstu njihovega doma ali zunanjega okolja, narave ... To v gledalcu vzbudi večji občutek avtentičnosti fotografije in naravnosti poraščenosti zvezdnice. Gledalec sprejme njeno zunanjo podobo in poraščenost kot naravno, ker je postavljena v tak kontekst. Poraščenost ni bistvo fotografije, je le stranski produkt, ki ga gledalec opazi. Po drugi strani je analizirana fotografija postavljena v kontekst studia in profesionalnega fotografiranja, kar vključuje profesionalne luči, profesionalno ličenje ... To v gledalcu vzbudi občutek, da je poraščena pazduha na tistem mestu postavljena ne po naključju, ampak ima za sabo pomen. Morda je povezan s prodajo ali s čim drugim, vsekakor deluje manj avtentično, bolj načrtovano in predstavljeno na način, kot ga želi predstaviti fotograf oziroma oseba na fotografiji.

6.2 Kritična analiza eseja

Butler (2013, str. 44) po zgledu Gill (2007) pripravi smernice, po katerih lahko prepoznamo, ali je določeno besedilo post-feministično ali ne. Vsebovati mora eno ali več naslednjih značilnosti:

- 1) Nakaže, da je enakopravnost spola dosežena in feministični aktivizem ni več potreben.
- 2) Ženstvenost opredeljuje kot telesno lastnost in oživlja ideje naravne spolne razlike.
- 3) Označuje premik od spolne objektivizacije v spolno subjektivizacijo.

- 4) Spodbuja samonadzor, samodisciplino in paradigmo preobrazbe.
- 5) Poudarja individualizem, možnost izbire in opolnomočenje kot primarne poti do neodvisnosti in svobode žensk.
- 6) Spodbuja potrošništvo in komodifikacijo drugačnosti.

Esej, ki ga je napisala Ratajkowski (2019) za modno revijo Harper's Bazaar, sem analizirala s pomočjo zgoraj opisanih smernic, da bi ugotovila, ali vsebuje določene post-feministične značilnosti.

6.2.1 Premik od spolne objektifikacije v spolno subjektivizacijo

V eseju je očitno dramatičen premik v načinu, kako je žensko poželenje konstruirano in predstavljeno. Žensko in specifično Ratajkowskino poželenje se bere v kontekstu opolnomočenja žensk (Gwynne, 2011, str. 371). Ratajkowski se v eseju pozicionira ne kot le pasivni objekt, namenjen moškemu pogledu in njegovi objektifikaciji, ampak kot opolnomočena ženska, ki je svojo seksualnost in ženstvenost sprejela kot eno njenih največjih moči: »To, da sem seksi in občasno hiperženstvena, se je s časom spremenilo v nekaj, kar v meni vzbuja moč« (Ratajkowski, 2019). Podobno je videno v že zgoraj analiziranem citatu iz podpisa fotografije: »Hudiča, prepričana sem tudi, da na precej načinov, kako sem še naprej 'seksi', še vedno vpliva sovražnost do žensk. Ampak jaz se v tem dobro počutim in to je moja prekleta izbira, kajne?« (Ratajkowski, 2019). Tu opisuje, da sodeluje v seksualizirani kulturi, v kateri se dobro počuti in to je njena lastna odločitev.

6.2.2 Individualizem, možnost izbire in opolnomočenje kot primarna pot do neodvisnosti in svobode žensk

V svojem eseju Ratajkowski (2019) z uporabo retorike izbire zavzame očitno stanco post-feminizma. V začetnih stavkih jasno zapiše, da se kot belopolta heteronormativna ženska zaveda svojega privilegija kot osebe, ki ji zaradi svoje identitete življenje ni bilo oteženo. V eseju nato nadaljuje, da je izjemno pomembno, da imajo ženske izbiro (kako se oblačijo, kaj objavljajo na lastne družbene medije, ali bodo poraščene ali ne) in pripoveduje, da se je večino svojega življenja ukvarjala z lastno identiteto in seksualnostjo. »Če je moja odločitev, da pod majico brez rokavov ne bom nosila nedrčka, je to v redu. Če se odločim pobriti pod pazduho ali ne, je to moja odločitev /.../. Noben odgovor ni pravilen, nobena izbira me ne naredi bolj ali manj feministko. Dokler je določitev moja izbira, je moja prava izbira« (Ratajkowski, 2019). S temi besedami nakaže, da je ženska pravica do izbire tista, ki je glavno vodilo pri sprejemanju

lastnih odločitev in nihče drug ne more reči, kaj je prav ali narobe. V zadnjem odstavku eseja nakaže tudi na to, da je odločitev, kako se ženska reprezentira v družbi, način, da doseže svoj polni potencial: »Vse, kar [ženskam] ostane, je njihova lastna izbira. Način, kako se odloči sama sebe reprezentirati /.../ je njena lastna izbira. Dajte ženskemu priložnost, da postanejo, kar koli želijo in da so tako večplastne, kot so lahko« (Ratajkowski, 2019). Besede, kot so »lastna izbira«, tudi kažejo na individualizem, značilen za neoliberalno družbo. Butler (2013, str. 44) tudi opozarja, da je za post-feminizem značilna ideja, da ženske postanejo, kar koli želijo postati, kar je skladno s pozicijo, ki jo predstavi Ratajkowski (2019).

Esej sicer ne dosega vseh zgoraj zapisanih meril post-feminizma, vendar ga vseeno lahko označim kot značilno post-feministično besedilo. V njem Ratajkowski (2019) med drugim nagovarja vprašanja, kot so, »kaj pomeni biti ženstvena«, »kaj je seksualnost in kakšno vlogo igra pri grajenju lastne identitete«. Centralizacija ženske seksualnosti se nahaja v jedru post-feminizma (Gwynne, 2011, str. 372). V mojem primeru Ratajkowski (2019) sicer nikjer ne nakazuje na to, da je feminizem mrtev in nimamo več razloga in potrebe zanj. Vendar je post-feminizem tu postal nekakšen nadomestek feminizma kot radikalnega političnega gibanja, ki je prej zahteval enakopravne pravice, kolektivni aktivizem in izkoreninjenje spolne neenakosti. Te ideje se do neke mere še naprej upoštevajo, vendar jih hkrati post-feministični ideali individualizma, izbire in opolnomočenja izpodrinejo (McRobbie, 2009, str. 1).

S kritičnega vidika so nekatere post-feministične ideje lahko zavajajoče. To je še posebej opazno v analiziranem eseju. Medij in še posebej ženske modne revije (kot je Harper's Bazaar) imajo kot posredniki diskurzov, na primer »kaj pomeni biti ženstvena«, eno pomembnejših vlog pri ustvarjanju idealne podobe 'ženstvenosti', ki jo prikažejo kot svobodno izbrano in kot lastno odločitev. Ravno 'lastna odločitev' ne kaže dejansko na uspešnost feminizma, ampak le na repozicioniranje spola (Kulcsár, 2011), kjer gre za novo upodobitev ženstvenosti, a patriarhat ostaja na svojem mestu. Tako je, ker je ženska od vsega začetka konstruirana kot objekt za zadovoljevanje moških, klic po seksualni svobodi pa interpretira objektivizacijo kot nevidno in le nadaljuje z naturaliziranjem ženskega zatiranja (Butler, 2013, str. 38–39). Tudi MacKinnon (1987²⁴, v Butler, 2013, str. 39) poudarja, da je spolna osvoboditev neprimerna in nevarna rešitev problemov moške nadvlade. Po njenem mnenju ne moremo govoriti o seksualni

²⁴ MacKinnon, C. (1987). *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

svobodi, dokler so ženske definirane kot spolni objekti. Čeprav naj bi šlo za njihovo lastno izbiro, je njihova seksualnost definirana v okvirih moške objektifikacije.

6.3 Vrednostne pozicije v komentarjih

V svojem eseju Ratajkowski (2019) zapiše: »Mlade ženske so med odraščanjem raztrgane in podvržene kritikam na najrazličnejše načine. V dobi selfijev in družbenih medijev so podvržene vsem takojšnjim povratnim informacijam in kritikam.« Z objavo poraščene fotografije je val kritike (pa tudi pozitivnih odzivov) Ratajkowski lahko začutila tudi na svoji koži. V nadaljevanju sledi kritična analiza vrednostnih pozicij v komentarjih kot odziv na objavljeno poraščeno fotografijo. V prilogi A so prikazani vsi omenjeni komentarji v nadaljevanju v svoji izvorni obliki.

V prejšnjih poglavjih sem predstavila dva modela za ugotavljanje reprodukcije nadvlade, in sicer van Dijkov (1993, str. 264) predlog za ugotavljanje, ali se v besedilih dogaja reprodukcija nadvlade in moči, in model Millsove (2008, str. 1–22) za proučevanje seksizma.

Po hitrem pregledu izbranega vzorca komentarjev opazim, da se v njih oblikujejo trije večji polarizirani odzivi. Prvi je negativni odziv na objavljeno, izražanje gnusa in ogorčenja, druga vrsta odzivov se kaže kot izražanje podpore in hvaljenje poguma manekenke, tretji odziv pa je kritika objavljenega in nakazovanje, da se za objavo morda skrivajo globlji neočitni nameni. Z metodo KAD sem ugotavljala, ali se skozi jezik v komentarjih reproducirajo ideologije, in sicer prevladujoča ideologija spola ali post-feministična ideologija na drugi strani. Hkrati sem po modelu Millsove (2008, str. 1–22) proučevala, ali so določeni komentarji seksistični.

6.3.1 Gnus nad poraščenostjo

Ena izmed najpogostejših tem, ki se je pojavila v komentarjih, je odkrit gnus nad poraščenostjo. Večinoma ga izražajo komentatorji moškega spola, vendar se poraščenost gnusi tudi nekaterim ženskam, kar je v skladu s predvidevanji Basow in Braman (1998), da so negativni občutki nad žensko poraščenostjo prisotni tako pri ženskah kot pri moških. Gnus nad poraščenostjo je izražen na dva načina. Prvi je, da komentator jasno izrazi, da se mu poraščenost gabi. Eden od komentatorjev je na primer zapisal: »To sranje je ogabno! Če si želiš biti kosmata pošast zato, da nekaj dokažeš, pa daj. Jaz se ne dotikam nikogar s kosmatimi nogami ali pazduho« (@greenmountainpimp, 2019). Drugi na primer piše: »Prisežem, to je zares ogabno, želim si,

da bi bilo dekline bolj nežno in lepo, ne pa smrdljivo s poraščenimi pazduhami in dlakami na rokah» (@dollarasag, 2019). Tretji je še bolj jasno zapisal, da gre izključno za njegovo mnenje, in v resnici ni pomembno, čeprav ga kljub temu izraža: »Ne spomnim se, da bi bilo ženskam kdaj prepovedano biti poraščena, ampak mislim, da je to odvraten in nezdrav videz (moje mnenje, ni pomembno)« (@waaelii, 2019). Ta komentar že kaže tudi na to, da je gnus pogosto vezan na napačne informacije o nehygieničnosti poraščenosti. Ena izmed ženskih komentatork je poudarila: »Ne gre le za to, da počneš, kar želiš, gre za poletje in čiščenje in znoj in ogaben vonj in druge ogabne stvari« (@ireneiantoscamarullo, 2019). Še ena ženska komentatorka je zapisala: »Žal mi je, da moram to reči, ampak, prosim, ne delaj se, da je stvar hygiene v resnici težava spolne enakopravnosti« (@mariaamir173, 2019). Tiggemann in Lewis (2004, 382) trdita, da je ženska poraščenost postala dokaz slabe hygiene, vendar ne velja enako tudi za moške. Podobno zaključita tudi Toerien in Wilkinson (2003, str. 338), ki trdita, da je povezava med neporaščenostjo in čistočo stara tisočletja (že v starodavnem Egiptu so bili prepričani, da so dlake na telesu umazane), vendar je v sodobni zahodni družbi le ženska poraščenost rutinsko obravnavana kot razlog za ogorčenje.

Drugi način izražanja gnusa nad poraščenostjo je v imenu skupine, predvsem v imenu vseh moških. Eden komentira: »Kar daj pa se ne pobriti. Nekaterim moškim bo to ogabno, drugih ne bo motilo. Predstavljam si, da večini ne bo všeč« (@ericw1997_, 2019). Druga ženska uporabnica zapiše: »Razumem, da imajo ženske pravico do izbire, vendar jaz ne bi oglaševala poraščene pazduhe in govorila, kako lepa je – ker ni! Ne, na ženskem telesu, ne 😊. Mislim, da bi se večina moških strinjala z mano« (@lianaasatiani, 2019). Ta komentar ne izraža le gnusa nad poraščenostjo, ampak predvsem in izključno gnus nad žensko poraščenostjo. To je morda povezano s tem, da ženska poraščenost v človeku vzbudi neprijeten občutek, saj zabriše mejo jasnih kategorij, po katerih si sicer kot družba organiziramo svet okoli sebe (Smelik, 2015, str. 240). Meja, ki je tu zabrisana in ki uporabnici @lianaasatiani vzbuja neprijeten občutek, je meja med moškimi in ženskami. Hkrati lahko v njeni zadnji povedi opazimo, da reproducira prevladujoče heteronormativne ideologije spola in spolnosti. Na nekakšen način njen komentar zveni, kot da je žensko telo namenjeno izključno moškemu pogledu in temu se je treba podrežati.

Še en vidik, ki bo natančneje opisan v nadaljevanju v podpoglavju Seksizem, izhaja iz primera naslednjega komentarja moškega uporabnika @dino_joachim (2019): »S tem ni nič narobe. Ženske imajo ravno toliko izbire in svobode kot moški. Meni sicer to ni privlačno, morda mi

je celo odvratno, vendar je moja pravica, da se tako počutim. Če bi se moja žena odločila za to, bi se naučil živeti s tem. Vendar bi se ji maščeval tako, da tudi svojih delov ne bi bril. Ne glede na vse je ta manekenka zelo privlačna.« V prvem stavku najprej pravi, da so ženske enakopravne moškim. Nato stavek popolnoma izpodbije in razveljavi, s tem, ko nad manekenkino poraščenostjo izraža gnus na način, da je prikazan kot nekaj popolnoma običajnega in samoumevnega. Kot argument za gnus uporabi besede »moja pravica je, da se tako počutim«, ki si jih je izposodil iz manekenkinega zapisa, kar izpade zaničljivo in podcenjevalno. Tudi dejstvo, da bi se svoji ženi »maščeval«, če bi se ona odločila za neodstranjevanje dlak, kaže na to, da komentator s svojimi besedami reproducira prevladujočo ideologijo spola, hkrati pa je tudi seksističen.

6.3.2 Ustvarjanje spola

Naslednje vsebinsko področje, ki se pojavlja v komentarjih, je ustvarjanje spola (West in Zimmerman, 1987). Ko določena oseba ne ustvarja spola, ji grozi družbeno neodobravanje. Poraščenost ni dejanje, ki je kodirano kot ženstveno. Praksa neodstranjevanja dlak pri ženskah se razlikuje od pričakovanj družbe, saj ženska ne ustvarja spola na pričakovan način. Posledica je negativen odziv v kakršni koli interakciji z drugimi. Eden od primerov komentarjev, ki na to nakaže, je: »Ne gre za to, kaj je dovoljeno. Ženske so čudovite na oba načina, ampak predvsem, ko se obrijejo. Moški morajo biti kosmati /.../, a najbolj čudovita stvar na ženskah je, kako delikatne so. In ko se pobrijejo, postanejo še bolj delikatne. Moški pa so kot medvedi in to podpira njihov spol« (@manu214_, 2019). S tem, ko omenja, da poraščenost podpira moški spol, kaže, da je poraščenost označena kot moška praksa oziroma je znak, s pomočjo katerega prepoznamo moški spol, je del njihove moškosti in ustvarjanja moškosti. Ženska mora biti po drugi strani čista in delikatna. Tak pogled utrjuje prevladujočo heteronormativno ideologijo spola. To utrdi tudi metafora medveda, s katerim označi moške, hkrati pa je komentar tudi seksističen, saj označi ženske za delikatne, za bolj pasivne in šibke od moških.

Tudi ena izmed ženskih komentatork zapiše: »Punca ... Obožujem te in sem feministka AF!!!! Ampak s tem se nikakor ne strinjam, obstajajo določene stvari, ki jih ženska ne bi smela imeti in to je ena izmed njih« (@kimberlyann_2_, 2019). S tem, ko uporabnica izrazi, da obstajajo stvari, ki naj jih ženska ne bi imela, kaže, da obstajajo kategorije, kaj pomeni biti ženska in kaj moški. Poraščenost ni del 'ustvarjanja ženske', zato se s tem ne strinja. Hkrati tudi s tem, ko na začetku komentarja naredi izjavo o omejitvi odgovornosti (»Obožujem te in sem feministka,

ampak ...«), poskuša opravičiti, kar sledi v njenem komentarju. S tem vsekakor širi prevladujočo ideologijo spola, a hkrati morda to tudi kaže na ponotranjeni seksizem.

Drug uporabnik je zapisal: »Ljudje lahko delajo, kar želijo. Možete ženske, ženstveni moški ... Ne obsojam. Ne zdi se mi lepo, ker sem hetero in me privlačijo ženske, ki so ženske« (@captainjacksawyer, 2019). Poleg tega, da ga moti, ker poraščenost ni del ženstvene kategorije, s svojimi besedami reproducira heteronormativno ideologijo spola in je hkrati tudi seksističen, ker trdi, da so poraščene ženske manj ženstvene. Pri tem pozabi na dejstvo, da nekatere ženske nimajo možnosti odstranjevanja dlak, pa to ne pomeni, da so manj ženstvene.

6.3.3 Seksizem

V komentarjih je skozi jezik mogoče opaziti seksizem. Poleg zgoraj omenjenih primerov bom na tem mestu poudarila še nekaj seksističnih komentarjev. Uporabnik @lazarus_von_bethania (2019) je zapisal naslednji komentar: »Ja, poslušaj, nihče ne sili žensk, da se pobrijejo, nihče jih ne pretepa ali ubija ali kamenja, če se ne. Vendar je potem osebna izbira tudi to in vsi se s tabo strinjajo, da ima ženska pravico do izbire, da ostane samska celo življenje, dokler ne najde fanta, ki se mu dlake pod pazduho ne gabijo«. Posredno ta komentar izraža gnus nad poraščenostjo, vendar izraža še veliko več. S tem, ko omenja pretepanje, kamenjanje in ubijanje (nasilje nad ženskami), da dokaže, da ženska lahko počne, kar želi, v istem stavku pa pove, da je poraščenost glavni vzrok za to, da v moških očeh več ne bo zaželena, kaže na seksizem in prevladujočo heteronormativnost, saj pozabi, da so ženske lahko predmet poželenja tudi drugih žensk in tako širi prevladujočo ideologijo spola.

Še en komentar moškega uporabnika sledi:

To je bolno. Liberalci že tako dvomijo o moškosti pri fantih in potem še ženske delajo to. Jaz sem moški. Všeč mi je biti moški v zvezi. Všeč mi je odpiranje vrat. Všeč mi je, da svojo žensko (ang. *female*) odpeljem na zmenek in ga plačam. Rad kuham zanjo, ampak mi je všeč tudi, ko ona kuha zame. Ampak nikjer v mojem miselnem procesu, ko sva skupaj in ugasneva luči, ko se prižgejo strasti, PA NE ŽELIM ČUTITI NJENIH DLAK POD PAZDUHO! Bil bi geje, če bi si to želel. BOLNO, PREPROSTO BOLNO (@karllord71, 2019).

Ta komentar je večplasten in ne zadeva le poglavja seksizma, ampak tudi prejšnja dva teoretična koncepta. Najprej poraščenost večkrat v komentarju enači z boleznijo, kar kaže, da se mu ženska poraščenost gabi. Iz celega komentarja je očitno, da se mu gnusi. Iz rabe njegovih besed je očitno, da so ženske v njegovem pogledu podrejene. Za moške na primer uporabi izraz fanti in moški (»boy«, »man«), medtem ko ženske poimenuje z angleško besedo »female«, ki ima v angleškem jeziku v nekaterih kontekstih negativno konotacijo. Še posebej v afriško-

ameriških krogih je ta beseda slabšalna, saj je vezana na žensko psico, v angleščini *bitch*. Jezikoslovni profesor na Berkeley univerzi Lakoff (Newton-Small, 2016) trdi, da je beseda 'female' od nekdaj negativna, saj lahko nakaže na katero koli vrsto, medtem ko je samo človek lahko ženska (ang. *woman*). Z nagovarjanjem ženske z besedo 'female' se jo subtilno zniža na status sesalcev. V svojem komentarju tudi spodbuja spolne vloge in predstavi moške kot normo, ženske pa bolj kot odvisna bitja, ki sledijo moškim. Hkrati na koncu zapiše: »Bil bi gej, če bi si to [poraščenost] želel«. Najprej je beseda gej uporabljena na zaničljiv način, kot žalitev, kot nekaj, kar se nikoli ne bi moglo zgoditi. Kaže, da je poraščenost le za moške in nikoli za ženske. S tem, ko uporabi pogojni čas, kaže na to, da bi mu bila poraščenost izključno na moških všeč le, če bi bil tudi on homoseksualec. Komentar sovпада s predlogi Millsove (2008) prepoznavanja seksizma, hkrati uporabnik s svojimi besedami reproducira prevladujočo heteronormativno ideologijo spola.

6.3.4 Retorika izbire

V komentarjih je bilo zaznati tudi precej pozitivnih odzivov, ki so jih predvsem podale ženske sledilke manekenke in revija Harper's Bazaar. Prva prevladujoča pozitivno obarvana tematika (z vidika vrednostne pozicije), ki jo prepoznamo v komentarjih, je retorika izbire. Prva komentatorka na primer prepozna, da je ženska poraščenost trend, ki njej osebno ni po godu, vendar izbiro prepušča ženski sami: »Osebno mi je všeč videz pobrite pazduhe. Ampak to ni ogabno. Vsi smo bili rojeni z dlakami, ki rastejo tam. To, da se ženska obrije, je postal TREND. Meni je slučajno všeč trend in se ga bom držala. Toda to še ne pomeni, da mora biti vsem ženskam všeč, da so pobrite. Vsak po svoje. Ampak to NI ogabno« (@mad_dog2, 2019). V tem komentarju je na primer prikazano razumevanje, da imajo vsi možnost izbire, in samo zato, ker se ta izbira ne ujema z našimi pričakovanji, to še ne pomeni, da je odločitev napačna oziroma ogabna. Komentatorka s tem, ko označi žensko britje kot trend, prepozna, da ta praksa ni samoumevna, univerzalna in vseprisotna, kot morda menijo drugi. Njen komentar je v primerjavi z drugimi do zdaj najbolj nevtralen. Podobno retoriko zaznamo tudi v nekaterih moških komentarjih, na primer: »Upoštevati moramo, da lahko ljudje s svojim telesom počnejo, kar koli jim paše. Če si ona ali katera koli druga ženska nekaj želi ali ne želi narediti s svojim telesom, je to NJIHOVA ODLOČITEV! Enako, če želite vi narediti nekaj s svojim telesom, je to vaša odločitev! Nehajte s sramotjenjem ljudi, da bi se vi počutili boljše« (@jsully66, 2019). S tem komentarjem komentator kaže, da je razumel bistvo manekenkine objave. Uporablja besede, ki so za kontekst korektne in primerne, izrazita je tudi retorika izbire. Skozi tega in podobne komentarje se reproducirajo post-feministične ideje. Uporabljena je

tipična post-feministična retorika, vendar zaradi dolžine komentarja, ki je zelo kratek, ne vemo, ali je bila izbira retorike naključna oziroma enkratna ali ne, zato po mojem mnenju ne moremo govoriti o reprodukciji post-feministične ideologije. Oba vzeta komentarja služita kot primer za bolj nevtralen način govora, kjer ni eksplicitno izražena ideološka pozicija.

6.3.5 Opolnomočenje, spolna osvoboditev

Skladno s post-feministično kulturo se v komentarjih pojavljajo tudi tematike, povezane z opolnomočenjem in spolno osvoboditvijo ter oporekanjem lepotnim idealom. Prvi primer je: »Všeč mi je bil tvoj članek, velikokrat sem bila zaradi izbire svojih oblačil ocenjevana, vendar pa je to dejanje odpora, ko ženskega telesa ne vidiš kot nekaj slabega, ko je v resnici lepo in močno« (@Estefy0711, 2019). Komentatorka v tem primeru uporabi besedo odpor (ang. *resistance*) in kaže na osvoboditev od nedosegljivih lepotnih idealov, ki jih družba postavlja za ženske. Njen odgovor nakazuje tudi, da se dobro počuti, ko nosi oblačila, zaradi katerih je včasih negativno ocenjevana ali napačno razumljena. Ta pozitiven odziv lahko razumemo kot post-feministično opolnomočenje in spolno osvoboditev, kjer ženska prevzame odgovornost nad lastno seksualnostjo, ne le to, seksualnost je vir njene moči. Druga komentatorka na primer piše: »LOL @ (smejim se, op. p.) vsem negotovim/krhkim moškimi v komentarjih!!!! Zaradi vas si želim, da bi si pustila, da mi vse dlake na telesu zrastejo za vse večne čase« (@jrouncey, 2019). Že s prvimi besedami se posmehuje (izključno) moškimi, ki so nad objavljeno fotografijo zgroženi. Z besedo 'negotovi' in 'krhki' označi moške. To sta besedi, ki sta v prevladujoči ideologiji spola pogosto uporabljeni, da označita žensko, medtem ko je moški predstavljen kot močan. Podobno besedno zvezo '*fragile masculinity*' (krhka moškost) uporabljajo predvsem ženske, da opišejo moške, ki se preveč trudijo prilegati tipičnim stereotipom moškosti v strahu, da bi bili pred drugimi videti kot ženstveni. Komentatorka opozarja, da se večina moških komentatorjev preveč ukvarja s postavljanjem ženstvenosti in moškosti v okvirje, ki morda v resnici ne obstajajo. Menim, da se taki komentarji, kjer so uporabljeni določeni izrazi, ki kažejo na posmehovanje, lahko obravnavajo kot potencialna reprodukcija nadvlade. V zadnjem primeru sicer kaže na opolnomočenje žensk in potencialno nadvlado nad moškimi. Millsova (2008) je zapisala, da se prikriti seksizem dogaja, ko je v kombinaciji s humorjem. Menim, da v obravnavanih primerih ne gre za prikriti seksizem, ampak le za izrazito izražene post-feministične ideje, ki po mojem mnenju ne reproducirajo post-feministične ideologije.

6.3.6 Kritika post-feminizma

Zadnji večji sklop, ki sem ga v komentarjih prepoznala, je bil kritika objavljenega. Večinoma se je izražal kot kritika post-feminizma, včasih pa je le izražal določena vprašanja, povezana z avtentičnostjo fotografije. Prvi komentar na primer poudari trivialnost ženske poraščenosti, ko pogledamo na težave enakopravnosti s širšega zornega kota: »Po vsem svetu imajo ženske večje težave, ti pa govoriš o britju in kaj bi ženska objavila? Super ti gre« (@latin_cherry, 2019). S svojim tonom komentarka posmehuje manekenko, češ, dobro je tebi, ko si tako privilegirana, da se lahko ukvarjaš s tako trivialnimi zadevami, kot je poraščenost ali odločanje, katero fotografijo boš objavila. Pozicija, ki jo komentarka zasede, je kritika post-feminizma. Podobno poudarja tudi komentator @flavienbln (2019), ki zapiše: »Dekleta, kot so ta, bi rada pokazala, deLaM, kAr hOčEm, sEm FemiNistKa, potem pa se pobrijejo lmao (smeh, op. p.)«. Komentator na humoren in posmehljiv način poudari, da je bila objava ustvarjena z določenim namenom, najverjetneje z namenom, da pokaže, da sledi trendom, kar se feminizma tiče, a hkrati se komentator zaveda, da se je verjetno takoj po fotografiranju manekenka pobrila in nadaljevala s svojim delom. Tudi s tega vidika gre za kritiko post-feminizma, ki opozarja na komofidikacijo feminizma, ki se dogaja s to in podobnimi objavami. Beseda feminizem je v primeru manekenke izpraznjena svojega političnega pomena. Komentator se z uporabo internetnega jezika (naključno izbrane velike in male črke) iz manekenke norčuje. Menim, da z jezikom v tem primeru ne prihaja do reprodukcije določene ideologije. Podobno razmišlja še en uporabnik, ki zapiše: »Kako stereotipična objava!! Najprej v ženskih glavah ustvarite idejo o tem, kašna naj bi bila njena telesna oblika, velikost, ličila in prodajate svoje izdelke ... Zdaj pa s kontradiktorno objavo pravite, da lahko same izbirajo, kakšne želijo biti« (@abhijeetmalve7, 2019). Ta komentator na strožji način ravno tako poudari dejstvo, da je manekenka tista, ki ustvarja lepotne ideale za vse druge ženske, zdaj pa jim s to objavo pravi ravno nasprotno. Prepozna, da ima objava morda druge namene, ki niso tako očitni in na to opozarja tudi druge komentatorje. Menim, da v ozadju tega in podobnih komentarjev ni prikrite ideologije, ki bi se skozi jezik pokazala.

7 Zaključek

V diplomskem delu sem želela raziskati in predstaviti normo ženske neporaščenosti, značilne za zahodni svet. Izbrala sem specifični primer manekenke Emily Ratajkowski, torej osebe, ki se s trženjem svoje zunanje podobe in videza preživlja ter hkrati tudi ustvarja in ohranja lepotne ideale v zahodni družbi. Z analizo sem poskušala ugotoviti, kakšne pomene Ratajkowski ustvarja, ko objavi fotografijo lastnega poraščenega telesa na Instagram in hkrati tudi, kakšne vrednostne pozicije se oblikujejo v Instagram komentarjih kot odgovor na fotografijo poraščene manekenke. Natančneje sem s pomočjo kvalitativne metode, tj. kritične analize diskurza, ugotavljala, ali se skozi jezik preko ideoloških pozicij v komentarjih ustvarjajo in reproducirajo določene ideologije.

Prvi zaključek, ki ga lahko naredim po opravljeni multimodalni analizi, je, da je bila fotografija, ki jo je objavila manekenka (in tudi modna revija Harper's Bazaar), objavljena načrtno in je imela določen namen, to je sporočanje post-feministične ideologije. Poleg tega je manekenka z objavo pričakovala velik odziv in medijsko pozornost, ki jo je takrat, ko je bila fotografija objavljena, tudi dobila. Manekenka je poraščeno fotografijo objavila v imenu feminizma, vendar je multimodalna analiza pokazala, da je ta izraz v njenem primeru izpraznjen svojega političnega pomena in se bolj nagiba k temu, kar avtorice poimenujejo post-feminizem (Lazar, McDermott, Tasker in Negra, Riordan). Tako v objavljeni fotografiji kot v opisu slike je jasen premik iz spolne objektivizacije v spolno subjektivizacijo, kar sovpada z idejami post-feminizma, prav tako je v imenu opolnomočenja in avtonomnosti uporabljen stereotip ženske spolne privlačnosti, katere namen je prodaja, kar je prav tako značilno za post-feminizem.

Kritična analiza manekenkinega eseja je pokazala, da prav tako vsebuje post-feministične ideje. Tudi v eseju je jasen premik od spolne objektivizacije v spolno subjektivizacijo, kjer se žensko poželenje razume kot opolnomočenje. V eseju opazimo tematike, povezane z individualizmom in možnostjo izbire, ki so značilna za post-feministične ideale. Ti so izpodrinili ideje feminizma kot radikalnega političnega gibanja, ki se bori za enakopravne pravice žensk in izkoreninjenje spolnih neenakosti in jih nadomestili s komodificirano obliko post-feministične kulture.

Glede na opravljeno kritično analizo komentarjev lahko zaključim tudi, da je norma ženske neporaščenosti v naši družbi še kako prisotna in normalizirana, medtem ko je ženska poraščenost precej nespregledana. Na to kažejo analizirani komentarji, skozi katere se

reproducirajo prevladujoče ideologije o spolu, ideje o tem, kaj pomeni biti ženstvena, ter tudi, kaj pomeni, če se ženska temu upira. Ženskam, ki se upirajo normi neporaščenosti, grozi negativen odziv družbe.

V analiziranih komentarjih so prevladovala negativna mnenja o objavljeni fotografiji. Ena najpogostejših tem, ki se pojavljajo v komentarjih, je gnus nad poraščenostjo manekenke. To sem tudi pričakovala glede na prebrano literaturo (Basow in Braman, 1998; Smelik, 2015), ki pojasnjuje, da neporaščenost na ženskah izziva družbene kategorije ženstvenosti, pa tudi meje med človekom in živaljo, kar v ljudeh vzbuja negativne občutke. Nekatero izmed analiziranih komentarjev sem povezala s konceptom ustvarjanja spola (West in Zimmerman, 1987), ki trdi, da osebi, ki ne ustvarja spola, ki ji pripada, grozi družbeno neodobravanje. Poraščenost je tipično moška praksa in ne sovпада z ustvarjanjem ženstvenosti, zaradi česar se komentatorji ob fotografiji počutijo nelagodno. Hkrati komentatorji tudi izrazijo, da manekenka zaradi svoje poraščenosti ni dovolj ženstvena. V nekaterih analiziranih komentarjih sem med moškimi komentatorji zaznala seksizem, pri nekaterih ženskih komentarkah pa tudi ponotranjeni seksizem, ki ga sprva nisem pričakovala. V komentarjih so se pojavljale tako odrite kot prikrite vrste seksizma (Mills, 2008). Uporabniki so z uporabo jezikovnih struktur izražali diskriminatorna mnenja o manekenki. To je zaskrbljujoče, vendar kaže na to, kar poudarja tudi Calder-Dawe (2016): večina seksizma, ki se dogaja dandanes, je prikritega in neopaženega. Šele podrobnejša analiza komentarjev mi je dala vpogled v to, da se seksizem ustvarja in reproducira skozi uporabljen jezik. Na podlagi opravljene analize je nejasno, ali so komentatorji to storili zavedno ali nezavedno.

V komentarjih so se pojavljala tudi pozitivna mnenja na objavljeno, predvsem ženskih sledilk. Med komentarji sem prepoznala retoriko izbire, značilno za post-feminizem, ki so jo uporabljale tako ženske kot nekateri moški komentatorji. Prav tako so se v komentarjih pojavljale tematike, povezane z opolnomočenjem in spolno osvoboditvijo, s katerimi je bila izražena post-feministična ideologija.

Hkrati so nekateri komentatorji tudi sami prepoznali, da je objavljena fotografija problematična, kar so v komentarjih tudi poudarili. Nekateri so opozorili na dejstvo, da je poraščenost trivialna težava v primerjavi z nekaterimi drugimi večjimi težavami, povezanimi z bojem za enakopravnost žensk. Nekateri so celo dvomili o avtentičnosti fotografije in poudarjali, da je fotografija prirejena in manekenkine dlake umetne. Ti komentarji kažejo, da je fotografija objavljena z namenom, da pokaže, da je manekenka v koraku s post-

feminističnim trendom, čeprav ji narava njenega dela tega ne dopušča in se je po fotografiranju najverjetneje obrila.

Narejena analiza kaže, da živimo v času, za katerega se govori, da je enakopravnost žensk in moških dosežena, a še zdaleč ni tako. Ravno nasprotno, živimo v času, kjer so tradicionalne ideologije spola še vedno zelo prisotne. Norma ženske neporaščenosti je le eden izmed vidikov patriarhalnih pogledov o tem, kaj pomeni biti ženstvena, in eden od načinov spodbujanja neoliberalne ideje, da žensko telo v svoji naravni obliki ni zadostno in ga mora ženska spremeniti, če želi, da jo družba sprejme.

Problematično je, da nekatere samooklicane feministke (kot je Ratajkowski) uporabljajo feminizem za doseganje lastnih ciljev in namenov, vendar besedo feminizem uporabijo na način, da jo izpraznijo svojih političnih in aktivističnih pomenov. Tako dobimo komodificirano post-feministično kulturo, ki spodbuja individualnost, delo na sebi in spolno opolnomočenje, znotraj zastavljenih patriarhalnih okvirjev.

Ko belopolta manekenka objavi poraščeno fotografijo sebe v imenu feminističnega aktivizma, se moramo na to odzvati kritično, saj je kot oseba, ki sovpada z vsemi lepotnimi ideali družbe, in te celo ustvarja, izjemno privilegirana. Čeprav vedno več žensk sprejema lastno poraščenost, je realnost večine običajnih poraščenih žensk bolj zapletena, kot se zdi na Instagramu ali v oglasnih kampanjah. Poraščenost je bolj sprejeta na zvezdnicah, ki sledijo drugim dominantnim lepotnim idealom, kot na običajnih ženskah. Te so po navadi podvržene hujšim kritikam in neodobravanju družbe kot zvezdnice in manekenke.

Vprašanje poraščenosti žensk ni politično nabito vprašanje, kot se morda zdi, vendar ostaja ena od težav, s katerimi se feminizem ukvarja. Ko bo družba ženskam prenehala narekovati, kaj naj počnejo s svojimi telesi, da bi v njihovih očeh postale sprejemljive, se tudi s tem vprašanjem najverjetneje ne bomo več ukvarjali.

8 Viri

1. Barthel, D. L. (1988). *Putting on appearances: gender and advertising*. Philadelphia: Temple University Press.
2. Bartky, S. (1988). Foucault, Femininity, and the Modernization of Patriarchal Power. V I. Diamond in L. Quinby (ur.), *Feminism and Foucault: Reflections on Resistance* (str. 65–81). Boston, MA: Northeastern University Press.
3. Basow, S. A. in Braman, A. C. (1998). Women and Body Hair. *Psychology of Women Quarterly*, 22(4), 637–645. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1471-6402.1998.tb00182.x>
4. Bordo, S. (1993). *Unbearable weight, Feminism, Western culture, and the Body*. Berkeley in Los Angeles: University of California Press.
5. Bowden, P. in Mummery, J. (2009). One: Oppression. In *Understanding Feminism*. Stocksfield: Acumen Publishing Limited.
6. Braun, V., Tricklebank, G. in Clarke, V. (2013). It Shouldn't Stick Out from Your Bikini at the Beach. *Psychology of Women Quarterly*, 37(4), 478–493. <https://dx.doi.org/10.1177/0361684313492950>
7. Butler, J. (2013). For White Girls Only? Postfeminism and the Politics of Inclusion. *Feminist Formations*, 25(1), 35–58. <http://dx.doi.org/10.1353/ff.2013.0009>
8. Cacciatore, B. (2019, 5. januar). *Women Are Ditching Shaving for #Januhairy on Social Media*. Dostopno prek <https://www.glamour.com/story/women-not-shaving-for-januhairy>
9. Calder-Dawe, O. (2016). The Choreography of Everyday Sexism: Reworking Sexism in Interaction. *New Formations*, 86, 89–105. <http://dx.doi.org/10.3898/NeWf.86.05.2015>
10. Cameron, D. (2006). *Language and Social Politics*. London: Routledge.
11. Christie, C. (2001). *Gender and Language: Towards a Feminist Pragmatics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
12. Darweesh, A. D. in Abdullah, N. M. (2016). A Critical Discourse Analysis of Donald Trump's Sexist Ideology. *Journal of Education and Practice*, 7(30), 87–95.
13. de Beauvoir, S. (2011). *The second sex*. New York: Vintage.
14. Elias, A., Gill, R. in Scharff, C. (2017). Aesthetic labour: Beauty politics in neoliberalism. V A. Elias, R. Gill in C. Scharff (ur.), *Aesthetic labour: Rethinking beauty politics in neoliberalism* (str. 3–49). London: Palgrave Macmillan UK.

15. Evans, A. in Riley, S. (2013). Immaculate consumption: negotiating the sex symbol in postfeminist celebrity culture. *Journal of Gender Studies*, 22(3), 268–281. <http://dx.doi.org/10.1080/09589236.2012.658145>
16. Fahs, B. (2011). Dreaded “otherness”: Heteronormative patrolling in women’s body hair rebellions. *Gender & Society*, 25(4), 451–472.
17. Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London, New York: Routledge.
18. Freedman, E. B. (2002). *No turning back: The history of feminism and the future of women*. New York, NY: Balantine Books.
19. Frommer, D. (2010, 1. november). *Here's How To Use Instagram*. Dostopno prek <http://www.businessinsider.com/instagram-2010-11?op¼1>
20. Gill, R. (2007). Postfeminist Media Culture: Elements of Sensibility. *European Journal of Cultural Studies*, 10(2), 147–166. <http://dx.doi.org/10.1177/1367549407075898>
21. Gill, R. (2008). Culture and Subjectivity in Neoliberal and Postfeminist Times. *Subjectivity*, 25(1), 432–445. <http://dx.doi.org/10.1057/sub.2008.28>
22. Gill, R. (2016). Post-postfeminism? New feminist visibilities in postfeminist times. *Feminist Media Studies*, 16(4), 610–630. <https://doi.org/10.1080/14680777.2016.1193293>
23. Gill, R. in Elias, A. S. (2014). ‘Awaken your incredible’: Love your body discourses and postfeminist contradictions. *International Journal of Media & Cultural Politics*, 10(2), 179–188. http://dx.doi.org/10.1386/macp.10.2.179_1
24. Gwynne, J. (2011). ‘Baby, I’m not quite finished’: postfeminism and the negotiation of sexual boundaries in the contemporary erotic memoir. *Journal of Gender Studies*, 20(4), 371–381. <http://dx.doi.org/10.1080/09589236.2011.617610>
25. Harper’s Bazaar US [@harpersbazaarus]. (2019, 8. avgust). “Sure, I’m positive that most of my early adventures investigating what it meant to be a girl were heavily influenced ...” [fotografija na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B050tTihlac/>
26. Herzig, R. (2015). *Plucked: A history of hair removal*. New York: New York University Press.
27. Hodge, R. in Kress, G. (1988). *Social Semiotics*. Cornwall: Cornell University Press.
28. Holla, S. M. (2018). *Beauty, work, self: How fashion models experience their aesthetic labor* (doktorska disertacija). Amsterdam Institute for Social Science Research, Faculty of Social and Behavioural Sciences, Amsterdam, Nizozemska. Dostopno prek <https://hdl.handle.net/11245.1/9930b516-1efb-4250-bec9-b8ad5fdd4970>

29. Hope, C. (1982). Caucasian Female Body Hair and American Culture. *The Journal of American Culture*, 5(1), 93–99. http://dx.doi.org/10.1111/j.1542-734x.1982.0501_93.x
30. Hughes, C. (2002). *Key concepts in feminist theory and research*. London: SAGE.
31. Kress, G. (2010). *Multimodality: a social semiotic approach to contemporary communication*. London: Routledge.
32. Kress, G. R. in van Leeuwen, T. (2006). *Reading images: The grammar of visual design*. London in New York: Routledge.
33. Kulcsár, Z. (2011). A critique of post-feminism. *Americana e-journal of American Studies in Hungary*, VII(2). Dostopno prek <http://americanajournal.hu/vol7no2/kulcsar>
34. Kwan, S. in Trautner, M. N. (2009). Beauty Work: Individual and Institutional Rewards, the Reproduction of Gender, and Questions of Agency. *Sociology Compass*, 3(1), 49–71. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1751-9020.2008.00179.x>
35. Lazar, M. M. (1999). Family life advertisements and the narrative of heterosexual sociality. V P. G. L. Chew in A. Kramer-Dahl (ur.), *Reading culture: Textual practices in Singapore* (str. 145–162). Singapore: Times Academic Press.
36. Lazar, M. M. (2000). Gender, discourse and semiotics: The politics of parenthood representations. *Discourse and Society*, 11, 373–400.
37. Lazar, M. M. (2005). Politicizing Gender in Discourse: Feminist Critical Discourse Analysis as Political Perspective and Praxis. *Feminist Critical Discourse Analysis*, 1–28. http://dx.doi.org/10.1057/9780230599901_1
38. Lazar, M. M. (2007). Feminist Critical Discourse Analysis: Articulating a Feminist Discourse Praxis. *Critical Discourse Studies*, 4(2), 141–164. <https://doi.org/10.1080/17405900701464816>
39. Lazar, M. M. (2009a). Communicating (post)feminisms in discourse. *Discourse & Communication*, 3(4), 339–344. <http://dx.doi.org/10.1177/1750481309343856>
40. Lazar, M. M. (2009b). Entitled to consume: postfeminist femininity and a culture of post-critique. *Discourse & Communication*, 3(4), 371–400. <https://doi.org/10.1177/1750481309343872>
41. Lazar, M. M. (2014). Feminist Critical Discourse Analysis: Relevance for Current Gender and Language Research. V S. Ehrlich, M. Meyerhoff in J. Holmes (ur.), *The Handbook of Language, Gender and Sexuality* (str. 180–196). West Sussex: Wiley Blackwell Publishing.
42. LeGates, M. (2001). *Their Time: A History of Feminism in Western Society*. New York: Routledge.

43. Li, A. Y. in Braun, V. (2017). Pubic hair and its removal: A practice beyond the personal. *Feminism & Psychology*, 27(3), 336–356. <https://doi.org/10.1177/0959353516680233>
44. Locke, T. (2004). *Critical discourse analysis*. London: Continuum.
45. Lubitz, R. (2018, 8. november). *Lourdes Leon Shows Off Her Armpit & Leg Hair - & It's NBD*. Dostopno prek <https://www.refinery29.com/en-us/2018/11/216411/lourdes-leon-madonna-armpit-leg-hair>
46. Machin, D. in Mayr, A. (2012). *How to do critical discourse analysis: a multimodal introduction*. London: Sage.
47. MacKinnon, C. (1987). *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
48. Mann, S. A. in Huffman, D. J. (2005). The Decentering of Second Wave Feminism and the Rise of the Third Wave. *Science & Society*, 69(1), 56–91.
49. Mazid, B. M. (2014). *CDA and PDA Made Simple: Language, Ideology and Power in Politics and Media*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
50. McBride, D. E. in Mazur, A. G. (2008). Women's movements, feminism, and feminist movements. V G. Goertz in A. G. Mazur (ur.), *Politics, Gender, and Concepts: Theory and Methodology* (str. 219–244). Cambridge: Cambridge University Press.
51. McDermott, C. (2017). Genres of Impasse: Postfeminism as a Relation of Cruel Optimism in Girls. V Nash, M. in Whelehan, I. (ur.), *Reading Lena Dunham's Girls* (str. 45–61). Cham, Švica: Springer International Publishing.
52. McRobbie, A. (2009). *The aftermath of feminism: gender, culture and social change*. London: SAGE Publications Ltd.
53. McRobbie, A. (2015). Notes on the Perfect. *Australian Feminist Studies*, 30(83), 3–20. <http://dx.doi.org/10.1080/08164649.2015.1011485>
54. Mears, A. (2008). Discipline of the catwalk. *Ethnography*, 9(4), 429–456. <http://dx.doi.org/10.1177/1466138108096985>
55. Mears, A. (2011). *Pricing beauty: The making of a fashion model*. Berkeley: University of California Press.
56. Millet, K. (1968). *Sexual Politics*. Dostopno prek <https://www.marxists.org/subject/women/authors/millett-kate/sexual-politics.htm>
57. Mills, S. (2008). *Language and sexism*. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.

58. Neff, G., Wissinger, E. in Zukin, S. (2005). Entrepreneurial labor among cultural producers: “Cool” jobs in “hot” industries. *Social Semiotics*, 15(3), 307–334.
59. Newton-Small, J. (2016, 20. april). *Why We Need to Reclaim the Word 'Female'*. Dostopno prek <https://time.com/4300170/female-word/>
60. Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*. London: Temple Smith.
61. Offen, K. (1988). Defining Feminism: A Comparative Historical Approach. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 14(1), 119–157. <http://dx.doi.org/10.1086/494494>
62. Pai, D. (2019, 17. avgust). *13 Celebrities who DGAF About Shaving*. Dostopno prek <https://www.glamour.com/gallery/celebrities-embracing-body-hair>
63. Perrin, A. in Anderson, M. (2019, 10. april). Share of U.S. adults using social media, including Facebook, is mostly unchanged since 2018. Dostopno prek: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/04/10/share-of-u-s-adults-using-social-media-including-facebook-is-mostly-unchanged-since-2018/>
64. Ratajkowski, E. (2019a, 8. avgust). *Emily Ratajkowski Explores What It Means To Be Hyper Feminine*. Dostopno prek <https://www.harpersbazaar.com/culture/features/a28577727/emily-ratajkowski-sexuality-essay/>
65. Ratajkowski, E. [@emrata]. (2019b, 8. avgust). “Give women the opportunity to be whatever they want and as multifaceted as they can be.” [Fotografija na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B06HuNWhGiX/>
66. Riordan, E. (2001). Commodified Agents and Empowered Girls: Consuming and Producing Feminism. *Journal of Communication Inquiry*, 25(3), 279–297. <http://dx.doi.org/10.1177/0196859901025003006>
67. Scollon, R. (2001). Action and text: Towards an integrated understanding of the place of text in social (inter)action, mediated discourse analysis and the problem of social action. V R. Wodak in M. Meyer (ur.), *Methods of critical discourse analysis* (str. 139–183). London: Sage.
68. Smelik, A. (2015). A close shave: The taboo on female body hair. *Critical Studies in Fashion & Beauty*, 6(2), 233–251. http://dx.doi.org/10.1386/csfb.6.2.233_1
69. Stuart, A. in Donaghue, N. (2012). Choosing to conform: The discursive complexities of choice in relation to feminine beauty practices. *Feminism & Psychology*, 22(1), 98–121. <http://dx.doi.org/10.1177/0959353511424362>
70. Šadl, A. (2018). Družinski oskrbovalci ostarelih staršev in ustvarjanje spola. *Družboslovne razprave*, XXXIV(87), str. 7–33.

71. Talbot, M. (2007). Choosing to Refuse to be a Victim: 'Power Feminism' and the Intertextuality of Victimhood and Choice. V Lazar, M. M. (ur.), *Feminist Critical Discourse Analysis* (str. 167–180). New York: Palgrave Macmillan.
72. Tasker, Y. in Negra, D. (2007). *Interrogating postfeminism gender and the politics of popular culture*. Durham, NC: Duke University Press.
73. Terry, G., Braun, V., Jayamaha, S. in Madden, H. (2018). Negotiating the hairless ideal in Aotearoa/New Zealand: Choice, awareness, complicity, and resistance in younger womens accounts of body hair removal. *Feminism & Psychology*, 28(2), 272–291. <http://dx.doi.org/10.1177/0959353517732592>
74. Tiggemann, M. in Hodgson, S. (2008). The Hairlessness Norm Extended: Reasons for and Predictors of Women's Body Hair Removal at Different Body Sites. *Sex Roles*, 59(11–12), 889–897. <http://dx.doi.org/10.1007/s11199-008-9494-3>
75. Tiggemann, M. in Lewis, C. (2004). Attitudes Toward Womens Body Hair: Relationship with Disgust Sensitivity. *Psychology of Women Quarterly*, 28(4), 381–387. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1471-6402.2004.00155.x>
76. Toerien, M. in Wilkinson, S. (2003). Gender and body hair: Constructing the feminine woman. *Womens Studies International Forum*, 26(4), 333–344. [https://doi.org/10.1016/S0277-5395\(03\)00078-5](https://doi.org/10.1016/S0277-5395(03)00078-5)
77. Toerien, M., Wilkinson, S. in Choi, P. Y. L. (2005). Body Hair Removal: The Mundane Production of Normative Femininity. *Sex Roles*, 52(5–6), 399–406. <http://dx.doi.org/10.1007/s11199-005-2682-5>
78. van Dijk, T. A. (1993). Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse & Society*, 4(2), 249–283. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926593004002006>
79. van Dijk, T. A. (1995). Aims of Critical Discourse Analysis. *Japanese Discourse*, 1, 17–27.
80. van Dijk, T. A. (2001). Critical Discourse Analysis. V D. Schrifin (ur.), *The Handbook of Discourse Analysis* (str. 352–371). Malden: Blackwell Publishing.
81. Vezovnik, A. (2008). Kritična diskurzivna analiza v kontekstu sodobnih diskurzivnih teorij. *Družboslovne Razprave*, XXIV(57), 79–96.
82. Walter, N. (1999). *The new feminism*. London: Virago Press.
83. West, C. in Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender & Society*, 1(2), 125–151. <http://dx.doi.org/10.1177/0891243287001002002>
84. Whelehan, I. (2010). Remaking Feminism: Or Why Is Postfeminism So Boring? *Nordic Journal of English Studies*, 9(3), 155–172. <http://dx.doi.org/10.35360/njes.234>

85. Wodak, R. (2001). What CDA is about – a summary of its history, important concepts and its developments. *Methods of Critical Discourse Analysis*, 1–13. <http://dx.doi.org/10.4135/9780857028020.d3>
86. Wolf, N. (1993). *Fire with fire: The new female power and how to use it*. New York: Fawcett Columbine.
87. Wolf, N. (2002). *The beauty myth: how images of beauty are used against women*. London: HarperCollins e-books.
88. @abhijeetmalve7 (2019, 10. avgust). Such stereotypical post!! Firstly you portray a way in women's head how her shape, size... [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B06HuNWhGiX/>
89. @captainjacksawyer (2019, 9. avgust). I'm not sure how a woman embracing masculinity by growing out body hair like a dude is feminist empowerment... [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B06HuNWhGiX/>
90. @dino_joachim (2019, 10. avgust). There's nothing wrong with this. Women have as much choice and freedom as men do. I don't find it attractive and maybe even repulsive... [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B050tTihlac/>
91. @dollarasag (2019, 8. avgust). this is so disgusting I swear , I wish girl could be more petite and pretty , not smelly with hairy arm pits and hair on they're hands... [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B06HuNWhGiX/>
92. @ericw1997 (2019, 9. avgust). go ahead & not shave. some men will find it disgusting others wont be bothered by it. i imagine most will not like it... [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B06HuNWhGiX/>
93. @estefy0711 (2019, 10. avgust). I loved your article, many times I felt just for the clothes I wear but it is an act of resistance to seeing the woman's body as something bad... [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B050tTihlac/>
94. @flavienbln (2019, 9. avgust). Girls like this just want to show I dO wHat I wAnt I am FemiNist but then shave it lmao [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B06HuNWhGiX/>
95. @greenmountainpimp. (2019, 8. avgust). You're fine asf but this s*** is nasty. We know you have no hair on your pits Em... [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B06HuNWhGiX/>
96. @ireneiantoscamarullo (2019, 8. avgust). It's not only doing what you what, it's about summer and cleaning and sweat and bad smell and other disgusting things [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B06HuNWhGiX/>

97. @jrouncey (2019, 9. avgust). LOL @ all the fragile / shallow men in the comments !!!!! making me want to grow all my hair forever and ever amen to weed them all out of my life [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B06HuNWhGiX/>
98. @jsully66 (2019, 10. avgust). Today I was thinking of shaving mine :) not for vanity, but because I read it's healthy and helps you cool down... [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B06HuNWhGiX/>
99. @karllord71 (2019, 10. avgust). Unfollowing you. This is sick. Masculinity in boys is being questioned by liberals today and females doing this... [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B06HuNWhGiX/>
100. @kimberlyann_2_ (2019, 10. avgust). Girl....I love you and feminist AF!!! But no way with this, there are certain things that a woman should not have and this is one of them. [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B06HuNWhGiX/>
101. @latin_cherry (2019, 9. avgust). There are a lot of women problems around the world and you are talking about shave or not and what she should post?... [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B050tTihlac/>
102. @lazarus_von_bethania (2019, 10. avgust). Yeah listen nobody forces women to shave nobody beats them or kills them or stones them if they don't... [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B06HuNWhGiX/>
103. @lianaasatiani (2019, 9. avgust). I understand yes women have the right to choose, but I wouldn't promote armpit hair and say how beautiful it is - because it is not! Not on woman's body - no :))... [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B06HuNWhGiX/>
104. @mad_dog2 (2019, 9. avgust). I personally like the look of a shaved armpit. But this isn't disgusting.. we all were born with hair to grow there... [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B06HuNWhGiX/>
105. @manu214 (2019, 8. avgust). Im not against feminism, but is hard to accept a girl with hair under the arms...what's next? Woman with beard? Not cool...unfollow [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B06HuNWhGiX/>
106. @mariaamir173 (2019, 8. avgust). I find this post funny. Yes sure lets post on something controversial to get our selves good cover stories while making sure our enntiiireeeee body is hairless, bleached,... [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B050tTihlac/>

107. @waaelii (2019, 8. avgust). Mmmmmm I don't remember that it's was ever forbidden for woman to grow armpit hair but I think it's just a disgusting and unhealthy look (my opinion not important)... [Komentar na Instagramu]. Dostopno prek <https://www.instagram.com/p/B06HuNWhGiX/>

Priloge

Priloga A: Citirani Instagram komentarji v angleščini

@abhijeetmalve7 (2019, 10. avgust): Such stereotypical post!! Firstly you portray a way in women's head how her shape, size, make up and all other features should be with selling your products... And now with a contradicting post you say, they can chose however they want to be..unfollowing for that reason.

@captainjacksawyer (2019, 9. avgust): I'm not sure how a woman embracing masculinity by growing out body hair like a dude is feminist empowerment. It's no different than men dressing in drag. But people can do whatever they want. Masculine women, feminine men... I don't judge. *I don't find it beautiful because I'm straight and I'm attracted to women being women.* But it's also true that women don't have to do anything with their bodies for a man. They can be whatever they want to be, and if they want to look like a man... more power to 'em.

@dino_joachim (2019, 10. avgust): There's nothing wrong with this. Women have as much choice and freedom as men do. I don't find it attractive and maybe even repulsive but that's my right to feel like that. If my wife on the other hand decided to do this I would learn to live with it. But I would also retaliate by not shaving my parts anymore. It's a pain to shave down there but I do it because she likes it. Unfollowing is childish though and this model is still fit as no matter what. ❤️

@dollarasag (2019, 8. avgust): this is so disgusting I swear , I wish girl could be more petite and pretty , not smelly with hairy arm pits and hair on they're hands . It doesn't even look good , you're not cool either by doing this , like for real , what are you trying to prove ? That you are a disgusting women who tries to be a man ? i don't want to offend anyone but real talk , this is disturbing.

@ericw1997 (2019, 9. avgust): go ahead & not shave. some men will find it disgusting others wont be bothered by it. i imagine most will not like it. whether it be society that has shaped this notion or something built into our DNA, you cant change something that has been engrained

into our own chemistry of what ppl find attractive & not. As a man, i shave my arm pits, why? because hair is a waste product that collects bacteria & its me being hygienic, spots like the pubic area & armpit sweat more & collect more bacteria which is why i choose to shave those areas but not my legs or head. im all for women doing what they want to do just dont be mad when guys find you less attractive because of it just as some ladies would not like a guy full of chest & back hair (but wait... unless they shaved it off).

@estefy0711 (2019, 10. avgust): I loved your article, many times I felt just for the clothes I wear but it is an act of resistance to seeing the woman's body as something bad, when it is beautiful, powerful💕.

@flavienbln (2019, 9. avgust): Girls like this just want to show I dO wHat I wAnt I am FemiNist but then shave it lmao.

@greenmountainpimp (2019, 8. avgust): You're fine asf but this s*** is nasty. We know you have no hair on your pits Em. I'm all for woman being bigger and better than men if that's how it ends up. Could careless if your my boss or make more money but I won't budge on cleanliness...period. S*** is nasty. You want to be a hairy monster to prove a point than so be it. I'm not touching anybody with pit hair or hairy legs. 😏🤔

@ireneiantoscamarullo (2019, 8. avgust): It's not only doing what you what, it's about summer and cleaning and sweat and bad smell and other disgusting things.

@jrouncey (2019, 9. avgust): LOL @ all the fragile / shallow men in the comments !!!!! making me want to grow all my hair forever and ever amen to weed them all out of my life.

@jsully66 (2019, 10. avgust): Today I was thinking of shaving mine 😏😏 not for vanity, but because I read it's healthy and helps you cool down. 🙄 But it's MY decision and nobody else's. . . We need to respect that people can do what they please to with their own body. If wants to get pit extensions that's HER choice not yours or ours. If she or any woman wants to do or not do anything to their body it is THEIR CHOICE! Same way if you want to do

something to your body it is your choice! . Stop shaming people to make yourselves feel superior.

@karllord71 (2019, 10. avgust): Unfollowing you. This is sick. Masculinity in boys is being questioned by liberals today and females doing this. So but all you liberals can go you know where. I'm a man. I like being a man in the relationship. I like opening doors. I like taking my female date out and paying for it. I like trying to make a move and getting a kiss if I get a sign to do so. I like to cook for her, but i also like her to cook for me. But no where in my thought process when we are together and we turn out the lights and are passions run wild, DO I WANT TO FEEL HER HAIR UNDERARMS! I would be a gay male if I wanted that. SICK JUST SICK.

@kimberlyann_2_ (2019, 10. avgust): Girl.....I love you and feminist AF!!! But no way with this, there are certain things that a woman should not have and this is one of them. 🙄

@latin_cherry (2019, 9. avgust): There are a lot of women problems around the world and you are talking about shave or not and what she should post? You are killing it 🙄 stupid influencer Marketing 🙄

@lazarus_von_bethania (2019, 10. avgust): Yeah listen nobody forces women to shave nobody beats them or kills them or stones them if they dont. However its a personal choice and everyone agrees with you a woman has the right to chose, to stay single all her life till she finds a guy who is not disgusted by her armpit hairs thats all.

@lianaasatiani (2019, 9. avgust): I understand yes women have the right to choose, but I wouldn't promote armpit hair and say how beautiful it is - because it is not! Not on woman's body - no :) I think most men would agree with me.

@mad_dog2 (2019, 9. avgust): I personally like the look of a shaved armpit. But this isn't disgusting.. we all were born with hair to grow there. It only became a TREND for woman to shave. I happen to like the trend and will stick to it. But that doesn't mean all women have to

like being shaven. Just like not all women like high waisted shorts or skinny jeans on men to each their own. But it is NOT disgusting.

@manu214 (2019, 8. avgust): Im not against feminism, but is hard to accept a girl with hair under the arms...what's next? Woman with beard? Not cool...unfollow.

@mariaamir173 (2019, 8. avgust): I find this post funny. Yes sure lets post on something controversial to get our selves good cover stories while making sure our enntiiireeeee body is hairless, bleached, tanned, photoshopped and edited a dozen times before scamming insta-fam with it. Really? This is a false preaching. And sorry to say but please don't target personal hygiene by playing the gender card. Please cut the hypocrisy.

@waaelli (2019, 8. avgust): Mmmmmm I don't remember that it's was ever forbidden for woman to grow armpit hair but I think it's just a disgusting and unhealthy look (my opinion not important)it's just like not brushing your teeth you choose not to but it's disgusting that's why people don't do it not everything is a woman rights thing.